

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Henkilötietojen tarkastusoikeuden toteutuminen pankeissa ja vakuutusyhtiössä

Jokinen, Maija

2016 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu
Hyvinkää

Henkilötietojen tarkastusoikeuden toteutuminen pankeissa ja vakuutusyhtiöissä

Jokinen Maija
Liiketalous, yamk
Opinnäytetyö
Tammikuu 2016

Maija Jokinen

Henkilötietojen tarkastusoikeuden toteutuminen pankeissa ja vakuutusyhtiöissä

Vuosi 2016 Sivumäärä 71

Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia henkilötietojen tarkastusoikeutta ja sitä, miten pankeissa ja vakuutusyhtiöissä asiakkaan henkilöllisyys varmistetaan tietopyynnön yhteydessä ja miten henkilökäytön tiedot toimitetaan asiakkaalle. Henkilötietojen tarkastusoikeus on henkilötietolaissa henkilökäytöön rekisteröidylle taattu oikeus. Ihmisten oikeus hallita omia henkilötietojaan kuuluu perusoikeuksiin ja perustuslaissa on säädetty, että henkilötietojen käsittelyä säännellään erillisellä lailla. Sekä julkinen taho että yksityiset yritykset keräävät paljon tietoa ihmisistä. Tietoturvallisuuteen ja ihmisten oikeuteen tietää, mitä tietoja heistä on missäkin rekistereistä, on viime vuosina kiinnitetty yhä enemmän huomiota. Henkilökäytön ylläpitäjällä on suuri vastuu siitä, että rekisterissä olevat henkilötiedot ovat tallennettu turvallisesti ja niiden käyttö on asianmukaista.

Pankit ja vakuutusyhtiöt valittiin tutkimuskohteeksi, koska ne käyttävät huomattavaa valtaa suhteessa yksittäiseen asiakkaaseensa. Vakuutusyhtiöille on annettu julkiseen valtaan verrattavia tehtäviä. Pankit ja vakuutusyhtiöt keräävät paljon tietoja asiakkaistaan ja tekevät esimerkiksi päätöksiä, jotka vaikuttavat merkittävästi asiakkaiden elämään. Pankeilla on valta päättää, millä ehdoilla lainaa myönnetään ja vakuutusyhtiöt voivat myöntää tai evätä vakuutuskorvauksen maksun.

Opinnäytetyössä käydään läpi myös henkilötietolakia siltä osin kun se käsittelee henkilötietojen käsittelyä ja tarkastuspyyntöä. Käytännön esimerkkejä on otettu mukaan esimerkiksi tietosuojavaltuutetun antamista ratkaisista. Tutkimustapoina on käytetty oikeusdogmatiikkaa ja laadullisen tutkimuksen menetelmiä aineiston keruussa.

Tutkimustyö aloitettiin tekemällä ensin itse henkilötietojen tarkastuspyynnön niihin pankkeihin ja vakuutusyhtiöiden, joiden asiakkaana opinnäytetyön kirjoittaja on tai on ollut. Tutkimuskysymys tarkentui tämän jälkeen koskemaan sitä, millä tavoin pankit ja vakuutusyhtiöt tarkistavat asiakkaiden henkilöllisyyden tarkastuspyynnön esittämisen yhteydessä ja millä tavoin henkilökäytöissä olevat tiedot toimitetaan asiakkaille. Pankit ja vakuutusyhtiöt vastasivat tarkastuspyyntöihini lain antamassa ajassa ja saamani tiedot rekisterissä olivat selkeitä ja oikein.

Suomessa toimiville suurimmille pankeille ja vakuutusyhtiöille lähetettiin kyselylomake, jossa vastaajia pyydettiin kertomaan, millä tavoin henkilötietojen tarkastuspyynnöt käsitellään kyseisessä yrityksessä ja miten tiedot toimitetaan rekisteröidyille. Eroavaisuuksia ilmeni muun muassa siinä, millä tavoin pankit ja vakuutusyhtiöt tarkistavat tarkastuspyynnön tekijän henkilöllisyyden ja millä eri tavoin rekisterin tiedot tarkastuspyynnön tekijälle lähetään.

Asiasanat: henkilötietolaki, henkilötietojen tarkastusoikeus, henkilötieto, henkilökäyttö, pankki, vakuutusyhtiö

Maija Jokinen

Right of access to personal data in banks and insurance companies

Year	2016	Pages	71
------	------	-------	----

The purpose of this thesis is to study how banks and insurance companies enforce their customers' right of access to personal data. The right of access to personal data is based on the Constitution of Finland (731/1999). Section 10 of the Constitution says that everyone's private life, honour and the sanctity of the home are guaranteed. More detailed provisions on the protection of personal data are laid down by an Act. This act is the Personal Data Act (523/1999). The personal Data Act is to be changed in the near future because of the new EU data protection regulation. Section 26 of the Personal Data Act gives the right of access to everyone. Public authorities and private companies collect a considerable amount of information about their customers. People have the right to know what kind of information has been collected and kept in different registers. The maintainer of the personal data file has huge responsibility to keep the information safe. The maintainer is also obligated to make sure that only authorized people handle the personal data.

Banks and insurance companies have been selected as the subject of this thesis because they use a considerable amount of power over their customers. Banks and insurance companies collect a great amount of data about their customers and they make decisions that have a huge impact on people's lives. Insurance companies have been given assignments that are comparable with the official authority. Banks have the power to decide which loan terms they use and how expensive the loan is. Insurance companies make important decisions concerning people's insurance benefits.

The study started by sending request for personal data to the biggest banks and insurance companies in Finland. The banks and insurance companies sent their responses very quickly and their data was correct. There were differences in how the different companies sent their data to the registered customer. The research problem after this was specified to study how the verification of identity is made in the banks and the insurance companies and what kinds of different ways they use to send the data to the customer.

In this thesis the Personal Data Act has been dealt with insofar as it concerns dealing with personal data and the right of access. Examples of the legal practice in this thesis are from court decisions and the Data Protection Ombudsman's decisions.

Keywords: Personal Data Act, the right of access, personal data, register of the personal data, bank, insurance company

Lakiluettelo

Ajokorttilaki 386/2011
Henkilökorttilaki 829/1999
Henkilörekisterilaki 471/1987 vanha laki, pitääkö olla tässä, jos on tekstissä viitattu?
Henkilötietolaki 523/1999
Holhoustoimilaki 442/1999
Laki edunvalvontavaltuutuksesta 648/2007
Laki luottolaitostoiminnasta 610/2014
Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992
Laki rahoitus- ja vakuutusryhmittymien valvonnasta 699/2004
Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä 15/2007
Laki tietosuojalautakunnasta ja tietosuojavaltuutetusta 389/1994
Laki työeläkevakuutusyhtiöistä 354/1997
Laki ulkomaisista vakuutusyhtiöistä 398/1995
Laki vahvasta sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisistä allekirjoituksista 617/2009
Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999
Laki ympäristövahinkovakuutuksesta 81/1998
Liikennevakuutuslaki 279/1959
Luottotietolaki 527/2007
Merilaki 674/1994
Oikeudenkäymiskaari 4/1734
Pakkokeinolaki 806/2011
Passilaki 671/2006
Perustuslaki 731/1999
Potilasvahinkolaki 585/1986
Rikoslaki 39/1889
Tietoyhteiskuntakaari 917/2014
Tilastolaki 280/2004
Työtapaturma- ja ammattitautilaki 459/2015
Vakuutussopimuslaki 543/1994
Vakuutusyhdistyslaki 1250/1987
Vakuutusyhtiölaki 521/2008

Sisällys

1	Johdanto.....	9
2	Tutkimuskysymys- ja menetelmät	10
	2.1 Tutkimusmenetelmät	10
	2.2 Tutkimusjoukko.....	12
3	Tietosuoja ja henkilötietojen perusteita.....	13
	3.1 Tietosuoja perusoikeutena	13
	3.2 Tietosuoja kansainvälisessä oikeudessa	14
	3.2.1 Euroopan Unionin sopimuksista	15
	3.2.2 Euroopan unionin perusoikeuskirja.....	15
	3.2.3 Euroopan ihmisoikeussopimus.....	16
	3.3 Uusi EU:n tietosuoja-asetusehdotus	16
	3.4 Tietosuoja-asetuksen merkitys suomalaiselle lainsäädännölle	18
	3.5 Tietosuoja ja tietoturvan määritelmä	19
	3.6 Yksityisyyden suoja ja yksityiselämän suoja	20
	3.7 Henkilötietojen käsittelyn yleiset periaatteet	21
	3.7.1 Huolellisuusvelvoite.....	21
	3.7.2 Suunnitelmallisuus	21
	3.7.3 Käyttötarkoitussidonnaisuus.....	22
	3.7.4 Tarpeellisuus ja virheettömyys	22
	3.7.5 Henkilötietojen käsittelyn yleiset edellytykset	23
	3.8 Henkilötieto	24
	3.8.1 Henkilötunnuksen käsittely pankeissa ja vakuutusyhtiöissä	26
	3.8.2 Terveystietojen käsittely vakuutusyhtiöissä.....	26
	3.9 Arkaluonteiset henkilötiedot.....	27
	3.10 Henkilötietorekisteri.....	28
	3.11 Rekisterinpitäjä ja rekisteröity	29
	3.12 Tietosuojaviranomaiset	29
	3.12.1 Tietosuojavaikuttaja	29
	3.12.2 Tietosuojalautakunta	30
	3.13 Henkilörekisteririkos.....	30
4	Henkilötietojen tarkastusoikeus.....	31
	4.1 Rekisteröidyn oikeustoimikelpoisuus	32
	4.1.1 Edunvalvonnassa oleva asiakas	33
	4.2 Tarkastuspyynnön esittäminen	34
	4.3 Tietojen antaminen rekisteröidylle	35
	4.3.1 Rekisteröidyn henkilöllisyyden varmistaminen.....	35
	4.3.2 Tietojen toimittaminen rekisteröidylle	36
	4.3.3 Tietojen selvyys	37

4.4	Rekisterinpitäjän kieltäytyminen.....	37
4.5	Tiedon saannin rajoitukset	38
4.5.1	Valtion turvallisuus ja yleinen järjestys.....	38
4.5.2	Terveyden tai muun tärkeän edun vaarantuminen.....	38
4.5.3	Tutkimus ja tilastointi	39
4.5.4	Valvonta- ja tarkastustehtävät	39
5	Pankki- ja vakuutusalan erityishuomiot henkilötietojen suojaan	40
5.1	Henkilötietojen käsittely vakuutusyhtiöissä.....	41
5.1.1	Sivullisten henkilötiedot	41
5.1.2	Alaikäisten lasten henkilötiedot	42
5.1.3	Salassapitovelvollisuus	42
5.1.4	Vakuutusyhtiö julkisen vallan käyttäjänä.....	43
5.1.5	Väärinkäyttö- ja vahinkorekisterit	43
5.1.6	Vakuutusyhtiöiden oikeus rajoittaa henkilötietojen tarkastusoikeutta	44
5.2	Henkilötietojen käsittely pankeissa.....	44
5.2.1	Pankkisalaisuus ja salassapitovelvollisuus	45
5.2.2	Asiakkaan tunteminen.....	46
5.2.3	Luottotietojen käsittely.....	46
5.2.4	Asiakkaiden luottoluokitus.....	47
5.2.5	Asiakshäiriörekisteri.....	47
5.2.6	Pankin oikeus evätä henkilötietojen tarkastusoikeus.....	48
6	Tutkimustulokset.....	49
6.1	Ohjeistus henkilötietojen käsittelyyn	49
6.2	Asiakkaan henkilöllisyyden varmistaminen	49
6.2.1	Postitse lähetetty tarkastuspyyntö.....	50
6.2.2	Asiakkaan henkilökohtaisesti esittämä tarkastuspyyntö.....	50
6.2.3	Sähköpostitse esitetty tarkastuspyyntö	51
6.2.4	Sähköisen palvelun kautta esitetty tarkastuspyyntö	51
6.2.5	Valtakirjan perusteella esitetty tarkastuspyyntö.....	52
6.3	Alaikäisen asiakkaan tekemä tarkastuspyyntö	53
6.4	Tietojen toimittamistavat	53
6.4.1	Tietoihin tutustuminen rekisterinpitäjän luona	54
6.4.2	Tietojen toimittaminen postitse.....	55
6.4.3	Tietojen toimittaminen sähköpostitse.....	55
6.4.4	Tietojen toimittaminen verkkopalveluun	56
6.5	Muita pankkien ja vakuutusyhtiöiden tekemiä huomioita	57
7	Johtopäätökset	57
8	Lähteet.....	61
9	Liitteet.....	68

Ihmisten perusoikeuksiin kuuluu oikeus yksityisyyden suojaan. Yksityisyyden piiriin lukeutuu oikeus henkilötietojen suojaan. Ihmisillä on oikeus siihen, että heistä kerättyjä henkilötietoja säilytetään huolellisesti. Henkilötietoja keräävillä ja säilyttävillä tahoilla on tietosuojasta huolehtimisen lisäksi velvollisuus antaa tietoja rekistereistään rekisteröidylle. Jokaisella on oikeus henkilötietolain (523/1999) 26 §:n mukaan tarkistaa itsestään rekisteröidyt tiedot.

Henkilötietolain 1 §:n mukaan henkilötietojen tarkastusoikeudelle pyritään siihen, että ihmisistä kerätty tieto on oikeaa ja ajantasaista. Henkilötietorekisterit halutaan pitää läpinäkyvinä, jotta niihin ei kerättäisi sellaista tietoa, mikä ei ole tarkoituksenmukaista henkilötietorekisterin käyttämisen kannalta. Henkilötietolain tarkoituksena on yksityisyyden suojaamisen lisäksi edistää hyvää tietojen käsittelytapaa. Tiedonsaanti henkilörekisteristä on pääsääntö, rajoitukset tiedonsaannista on erikseen laissa säädetty¹.

Suomessa henkilötietoja kerää monet tahot, esimerkiksi eri julkisen hallinnon viranomaiset ja yksityiset yritykset. Entinen tietosuojavaltuutettu Jaakko Kuopus on jo vuonna 2002 arvioinut, että jokaisen suomalaisen tiedot löytyvät 150-200 rekisteristä². Henkilötietojen käyttötarkoitukset eroavat suuresti. Esimerkiksi henkilötietorekisteriä voidaan ylläpitää lakisääteisten sosiaalietuuksien maksamista varten, henkilörekisterin tietojen perusteella ihmiselle voidaan maksaa eläkettä tai henkilörekisterin tietojen mukaan voidaan kohdentaa yritysten mainontaa erilaisille asiakasryhmille.

Opinnäytetyön aiheena on henkilötietojen tarkastuspyyntöjen käsittely pankeissa ja vakuutusyhtiöissä. Opinnäytetyön aihetta suunniteltaessa henkilötietojen tarkastuspyyntö lähetettiin kahteen pankkiin ja kahteen vakuutusyhtiöön. Vastaukset tarkastuspyyntöihin tulivat nopeasti ja tiedot olivat selkeässä muodossa ja virheellisiä tietoja ei ollut. Eroavaisuutta löytyi kuitenkin siinä, miten pankit ja vakuutusyhtiöt tarkastavat tarkastusoikeutta käyttävän asiakkaan henkilöllisyyden ja miten tiedot toimitetaan asiakkaalle. Riittääkö pelkkä allekirjoitettu henkilötietojen tarkastuspyyntölomake tietojen saamiseen vai pitääkö asiakkaan henkilöllisyys varmentaa myös muulla tavalla? Voiko pankkien ja vakuutusyhtiöiden tietojärjestelmissä olevat henkilötiedot lähettää asiakkaalle postitse vai voisiko toimittamiseen käyttää jotain muuta tapaa? Opinnäytetyön tarkoituksena on kyselytutkimuksella selvittää pankeilta ja vakuutusyhtiöiltä, minkälaiset ohjeistukset niillä on asiakkaan henkilöllisyyden varmistamiseen henki-

¹ HE 96/1998, 62.

² Kuopus 2002, 239.

lötietojen tarkastuspyynnön yhteydessä. Lisäksi opinnäytetyössä on selvitetty sitä, minkälaiset käytännöt pankeilla ja vakuutusyhtiöillä on tietojen toimittamiseen asiakkaalle.

Vakuutusyhtiöt ja pankit ovat merkittävimpiä yksityisiä tahoja, jotka vaikuttavat kansalaisten elämään. Vakuutusyhtiöt ja pankit tekevät päätöksiä asiakkaistaan keräämien tietojen avulla ja nämä päätökset voivat olla merkitykseltään valtavia tavalliselle ihmiselle. Pankin keräämien henkilötietojen avulla pankki tekee päätöksen asiakkaan luottokelpoisuudesta ja siitä, millä ehdoilla lainaa asiakkaalle myönnetään. Vakuutusyhtiöt arvioivat vakuutusmaksujen suuruutta yhä enemmän henkilökohtaisten ominaisuuksien perusteella. Vakuutusyhtiöiden ja pankkien toiminta henkilötietojen käsittelyssä on rinnastettu julkisen vallan käyttöön³. Yksityinen henkilö on usein asiakassuhteessa pankkiin ja vakuutuslaitokseen heikompi sopijapuoli, eikä yksityisellä henkilöllä ole juurikaan mahdollisuuksia vaikuttaa sopimussuhteen sisältöön. Mitä heikommassa asemassa yksityinen henkilö on verrattuna julkiseen tai isoon yksityiseen organisaatioon, sitä tarkemmin yksityisen henkilön oikeuksia tulee turvata.

2 Tutkimuskysymys- ja menetelmät

Tutkimuskysymyksenä on selvittää, millä tavoin pankit ja vakuutusyhtiöt varmistavat asiakkaan henkilöllisyyden henkilötietojen tarkastuspyynnön yhteydessä ja millä tavoin tiedot toimitetaan asiakkaalle. Tarkoituksena on selvittää oikeudellista käytäntöä henkilötietojen tarkastuspyyntöjen yhteydessä. Yritysten toimintatapoja selvitettiin kyselylomakkeella (kts. liite 1), johon pankit ja vakuutusyhtiöt saivat vastata nimettömästi.

Syksyllä 2013 tehtiin muutamaan vakuutusyhtiöön ja pankkiin henkilötietojen tarkastuspyyntö. Vastaukset tulivat nopeasti ja annetut tiedot olivat myös kattavat ja virheettömät. Tietojen toimittamistapojen eroavaisuuksien johdosta tutkimusaiheeksi tarkentui yllä esitetty tutkimuskysymys. Keväällä 2014 pankeille ja vakuutusyhtiöille lähetettiin kyselylomake, jossa kysyttiin tarkemmin henkilöllisyyden varmistamisesta ja tietojen lähettämisestä asiakkaalle.

2.1 Tutkimusmenetelmät

Oikeustieteellisistä tutkimustavoista tämä tutkimus on lainopillinen tutkimus (oikeusdogmatikkaa). Lainopillisessa tutkimuksessa pyritään selvittämään, miten voimassa olevaa oikeutta sovelletaan ja miten käytännön tilanteissa pitäisi toimia lain mukaisesti. Lainopillisissa tutkimuksissa tutkitaan oikeusjärjestyksen sääntöjä, mitä säännöt oikeasti tarkoittavat ja miten

³ Ollila 2002, 299.

niitä pitäisi tulkita.⁴ Sen avulla yritetään löytää paras mahdollinen tulkintatapa voimassa olevan oikeuden säännöille⁵.

Lainopissa käytetään oikeudellista argumentaatiota, jonka kautta tulkitaan eri oikeussääntöjä ja punnitaan eri oikeusperiaatteiden eroja. Oikeudellinen argumentaatio pitää sisällään oikeussääntöjen tulkintaa, eri oikeudellisten periaatteiden keskinäisten suhteiden määrittämistä sekä arvojen punnintaa, jonka perusteena ovat oikeudelliset periaatteet ja oikeudellinen ratkaisukäytäntö.⁶

Lainopillisen tutkimusmenetelmän lisäksi tutkimuksessa käytettiin laadullisen tutkimuksen menetelmiä. Jotta henkilötietojen tarkastusoikeuden toteutumisen käytännön seikkoja pystyttiin selvittämään, tämä tutkimus toteutettiin käyttämällä avointa kyselylomaketta, joka sisälsi yhden monivalintakysymyksen. Avoimen kyselylomakkeen käyttö oli mahdollista, koska tutkimusjoukko oli suppea ja tutkimuskysymyksiä oli pieni määrä, jolloin vastausten läpikäyminen ja analysointi on toteutettavissa ongelmitta. Avoimen kyselylomakkeen avulla vastaajat pystyvät parhaiten kuvaamaan yrityksen toimintatapoja. Valmiiden monivalintakysymysten käyttäminen olisi rajannut vastauksia liikaa valmiiksi ja olisi mahdollista, että yritysten kaikki toimintatavat eivät olisi tulleet niiden kautta ilmi. Avointen kysymysten käytön huonona puolelana on se, että vastaukset voivat olla riittämättömiä⁷. Tämän opinnäytetyön yhteydessä tehtyyn kyselyyn tuli vastauksia, joista osa oli kattavia ja pitkiä ja osa puolestaan lyhyitä ja sisältöltään suppeampia.

Laadullinen tutkimus kuuluu empiirisiin menetelmiin, joita käytetään tutkimusaineiston keräämisessä. Lakien tulkintakäytännöistä ei ole saatavilla pelkkien lakien ja niiden valmisteluaineiston perusteella riittävää tietoa, joten käytäntöä pitää tutkia esimerkiksi erilaisten oikeustapausten avulla.⁸

Empiirisellä tutkimuksella on katsottu olevan hyötyä myös oikeustieteissä. Käytännötason tietoa tarvitaan, kun kehitetään oikeusjärjestystä ja lainsäädäntöä. Oikeusjärjestyksen ja erilaisten lakien vaikutus ihmisten elämään tulee ymmärtää perusteellisesti, koska lainsäädännöllä puututaan ihmisten oikeuksiin ja etuihin sekä luodaan erilaisia velvoitteita. Käytännönläheisellä lähestymisellä huolehditaan ihmisten oikeusturvan toteutumisesta.⁹

⁴ Husa 2005, 13.

⁵ Siltala 2001, 187.

⁶ Siltala 2003, 783.

⁷ Valli 2001, 111.

⁸ Husa 2005, 18.

⁹ Ervasti 2004, 12.

Kyselylomake lähetettiin pankeilla ja vakuutusyhtiöille keväällä 2014. Kyselylomake lähetettiin sähköpostilla ja postitse 11 eri pankille ja vakuutusyhtiölle¹⁰. Kyselyt osoitettiin pankin tai vakuutusyhtiön henkilötietojen rekisteriselosteessa olevalle yhteyshenkilölle, mikäli yhteyshenkilö oli nimeltä mainittu. Vastauksia pankeilta ja vakuutusyhtiöiltä saatiin 5 kappaletta. Tutkimuksen vastausprosentti on 45 %. Koska tutkimusjoukko oli suppea, olisi ollut toivottavaa saada vastaus useammalta kuin viideltä pankilta tai vakuutusyhtiöltä, jotta oltaisi päästy tutkimaan mahdollisimman montaa toimintatapaa ja vertaamaan niitä keskenään. Laadullisessa tutkimuksessa kuitenkin tutkittavien määrä ei ole tärkein tekijä vaan se, että tutkimuksen kautta voidaan esimerkiksi selvittää jotakin ilmiötä tai toimintatapaa¹¹.

Postitse tai sähköpostilla lähetettävässä kyselylomakkeessa ongelmana voi olla se, ettei kyselylomake välttämättä tavoita suuressa yrityksessä juuri sitä henkilöä, joka pystyisi kysymyksiin parhaiten vastaamaan. Tutkimuksen aihe voi myös olla sellainen, etteivät kaikki pankit ja vakuutusyhtiöt halua toimintatapojaan tuoda esiin edes nimettömänä.

2.2 Tutkimusjoukko

Tutkimuskohteena ovat Suomessa toimivien pankkien ja vakuutusyhtiöiden toimintatavat. Tutkimusjoukko on suppea ja valmiiksi rajattu. Vakuutusyhtiöiden osalta käytettiin Finanssialan Keskusliiton julkaisua Vakuutusyhtiöt Suomessa 2012, josta käy ilmi Suomessa toimivien vakuutusyhtiöiden tiedot. Pankkien osalta käytettiin samoin Finanssialan Keskusliiton esitystä Pankit Suomessa 2013.¹²

Henkilötietojen asianmukainen käsittely kuuluu osana yritysten tietoturvaluuteen. Koska tutkimuskohteena ovat yritysten toimintatavat ja niiden vertailu henkilötietojen käsittelyssä, tutkimustulokset käsitellään ilman, että tutkimukseen osallistuneita pankeja ja vakuutusyhtiöitä mainitaan yritysten nimillä. Kyselylomakkeen saatekirjeessä vastaajia on informoitu siitä, että vastauksensa antaneiden yritysten nimiä ei tutkimuksessa mainita. Mikäli tulokset olisi käsitelty käyttäen pankkien ja vakuutusyhtiöiden nimiä, olisi se saattanut vähentää vastausten määrää.

¹⁰ Kysely lähetettiin seuraaville pankeilla ja vakuutusyhtiöille: Fennia, IF, Keskinäinen Vakuutusyhtiö Turva, LähiTapiola, Nordea, OP-Pohjola, Pohjantähti Keskinäinen Vakuutusyhtiö, POP Pankki, S-Pankki, Säästöpankkiryhmä ja Ålandsbanken.

¹¹ Tuomi 2004, 87.

¹² Finanssialan Keskusliitto 2013 ja 2014.

3 Tietosuojan ja henkilötietojen perusteita

3.1 Tietosuojan perusoikeutena

Suomen perustuslain (731/1999) 10 § antaa suojan yksityiselämälle. Jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu ja henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. Henkilötietojen suojan katsotaan lähtökohtaisesti kuuluvan yksityiselämän suojan piiriin. Yksityiselämän suoja on vapausoikeus, ihmisillä on oikeus elää vapaana ilman viranomaisen tai muun tahon valvontaa ja kontrollia¹³. Henkilötietojen tarkastusoikeus auttaa ihmisiä valvomaan itse sitä, miten omia henkilötietoja käytetään ja miten niitä kerätään, oli kyseessä sitten valtion viranomainen tai yksityinen taho. Henkilötietoja kerännyt taho voi käyttää keräämiään tietoja apunaan, kun tehdään päätöksiä rekisteröidyn oikeudesta johonkin etuuteen tai oikeuteen (esimerkiksi sosiaaliviraston myöntämä toimeentulotuki)¹⁴. Jotta henkilöt saisivat kaikki heille kuuluvat edut ja oikeudet, tulee henkilötietojen olla paikkaansa pitäviä.

Perusoikeudet eivät kuulu pelkästään yksityisen ja julkisen tahon väliseen suhteeseen, vaan niillä on vaikutusta myös kahden yksityisen tahon väliseen kanssakäymiseen. Pääasiassa laissa säädetty perusoikeudet turvaavat ihmisten oikeuksia suhteessa valtioon ja sen viranomaisiin, mutta myös yksityisten yritysten ja muiden yksityisten tahojen on niitä noudatettava.¹⁵ Asiakkaiden yksityisyyden suojan turvaaminen on yksityisissä yrityksissä elintärkeää ja yritysten tulee toiminnassaan huolehtia asiakastietojensa turvallisuudesta.

Henkilötietojen suojan lisäksi perustuslain 10 §:ssä on turvattu jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha. Nämä neljä käsitettä liittyvät jokaisen yksityiselämän suojaan ja jokainen käsite erikseen suojaaa tiettyä osaa yksityiselämästä, mutta niillä on myös yhteisiä piirteitä ja samankaltaisuuksia. Yksityiselämän suojan piiriin kuuluu ihmisen oikeus solmia ihmissuhteita ja oikeus määrätä itsestään ja ruumistaan. Ihmisen kunnia liittyy maineeseen ja arvostukseen, jota muu yhteiskunta ihmiselle antaa. Kotirauhan turvaamisella ihmisille annetaan oikeus elää rauhassa omassa kodissaan. Kotirauhaa voidaan rikkoa ainoastaan muiden kuin vähäpätöisten rikosten tutkinnan yhteydessä.¹⁶

¹³ Saraviita 2011, 180.

¹⁴ Kuopus 2002, 234.

¹⁵ Nieminen 1999, 135.

¹⁶ Jyränki 2012, 418-419.

Henkilötietojen suojan erillisellä lainsäädännöllä, henkilötietolailla, on haluttu turvata yksityisyyden suoja silloin kuin yksilön henkilötietoja käsitellään, rekisteröidään ja käytetään. Perusoikeus näkökulmasta etenkin henkilötietojen rekisteröinnin tavoite, rekisteröitävien henkilötietojen sisältö ja niiden sallitut käyttötarkoitukset, tietojen luovuttaminen ja säilytysaika on katsottu sellaisiksi seikoiksi, jotka pitää säännellä lailla.¹⁷

Rajoituksia henkilötietojen suojaan voidaan säätää vain lain tasolla¹⁸. Koska yksityiselämän piiriin kuuluvat asiat ovat jokaisen oma asia, rajoitukset tulevat kysymykseen silloin, kun vastaan tulee toisen henkilön yksityiselämä tai julkinen etu¹⁹. Rajoittavien lakien tulee sisällöltään olla tarkkoja ja täsmällisiä. Kun perusoikeuksia rajoitetaan lakien kautta, rajoitusten tulee noudattaa suhteellisuusvaatimusta eli rajoitusten pitää olla välttämättömiä, jotta saavutettaisiin hyväksyttävä tarkoitus. Lisäksi perusoikeuksien rajoittamisen yhteydessä tulee muistaa säilyttää ihmisten oikeus oikeusturvaan.²⁰

Esimerkiksi poliisin rekistereistä ei ole samanlaista mahdollisuutta saada itseään koskevia tietoja muista henkilötietorekistereistä. Rajoituksista huolimatta rekisterien on oltava lainmukaisia ja niissä olevien tietojen asianmukaisuuden voi tarkistuttaa muun viranomaisen toimesta.²¹ Henkilötietolain 39 §:n 1 kohdan mukaan tietosuojavaltuutetulla on oikeus saada tiedot, jotka ovat tarpeellisia henkilötietojen käsittelyn lainmukaisuuden valvonnassa.

3.2 Tietosuojaja kansainvälisessä oikeudessa

Euroopan yhteisön oikeusjärjestys koostuu primäärisestä ja sekundaarisesta oikeudesta. Primäärioikeuteen kuuluvat EY:n perustamissopimukset ja niiden muutokset sekä jäsenmaiden liittymissopimukset. Myös kansalaisten perusoikeudet katsotaan kuuluvaksi primäärioikeuden piiriin. Sekundaari oikeuden piiriin kuuluvat Euroopan parlamentin, komission ja neuvoston antamat asetukset, direktiivit, päätökset, suositukset ja lausunnot.²²

Suomalainen normihierarkia on muuttunut EU:n jäsenyyden myötä. Entinen normihierarkia koostui seuraavasti: 1) perustuslaki, 2) lait, 3) asetukset, 4) muut oikeussäännökset, 5) kunnalliset säännökset. Euroopan yhteisön oikeudella on kuitenkin etusija kansalliseen lainsäädä-

¹⁷ Hallberg 2011, 396-397.

¹⁸ HE 96/1998, 62.

¹⁹ Kuopus 2002, 234.

²⁰ Nieminen 1999, 116.

²¹ Saraviita 2011, 184-185.

²² Ojanen 2010, 37.

däntöön nähden. Ristiriitatilanteissa EY:n oikeus tulee sovellettavaksi ja kansallinen laki väistyy.²³

3.2.1 Euroopan Unionin sopimuksista

Euroopan yhteisön perustamissopimukset ovat pohjana muille Euroopan unionin toimintaa sääteleville sopimuksille. Euroopan yhteisön perustamissopimukseen kuuluivat ensimmäisinä sopimuksina Euroopan hiili- ja teräsyhteisön perustamissopimus vuodelta 1951, Euroopan talousyhteisön ja atomienergiayhteisön perustamissopimukset vuodelta 1957 ja sopimus Euroopan unionista vuodelta 1992.

Vuonna 1992 allekirjoitettiin sopimus Euroopan Unionista, Maastrichtin sopimus (92/C191/01). Maastrichtin sopimuksella yhteistyö laajeni talousasioista yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan ja yhteistyöhön oikeus- ja sisäasioissa. Amsterdamin sopimuksella (97/C340/01) vuonna 1999 unionin yhteisen päätöksentekojärjestelmän alaisuuteen siirtyivät muun muassa ihmisten vapaaseen liikkuvuuteen kuuluvia asioita, esimerkiksi viisumi- ja turvapaikka-asiat. Amsterdamin sopimuksella lisättiin myös yhteistyötä poliisien välillä rikoksien ehkäisemiseksi. Nizzan sopimuksella (2001/C80/01), joka tuli voimaan vuonna 2003, haluttiin turvata monen maan yhteisöksi kasvaneen unionin päätöksentekokyky.²⁴

Vuonna 2009 tuli voimaan Lissabonin sopimus (2007/C306/01). Sopimuksessa yhdistettiin ennen erilliset toimielimet, Euroopan Yhteisö ja Euroopan unioni, yhdeksi oikeushenkilöksi. Tällä yhdistämisellä yhtenäistyi myös eri lakeja ja sääntöjä luoneet EY-oikeus ja EU-oikeus. Lissabonin sopimuksessa on sovittu laajalti unionin tehtävistä, toimivallasta, toimielimistä ja päätöksentekojärjestelmästä sekä siitä, että unionin perustamissopimusjärjestelmä koostuu Euroopan unionista tehdystä sopimuksesta ja Euroopan unionin toiminnasta tehdystä sopimuksesta (2012/C326/01)²⁵. Lissabonin sopimuksen 16 artiklassa säädetty, että jokaisella on oikeus henkilötietojen suojaan. Euroopan parlamentti ja neuvosta on valtuutettu tarkemmin säätämään henkilötietojen käsittelystä.²⁶

3.2.2 Euroopan unionin perusoikeuskirja

Henkilötietojen suoja on turvattu myös Euroopan unionin perusoikeuskirjassa (2000/C364/01). Vuonna 2000 julkistettu perusoikeuskirjan avulla Euroopan Unionissa on haluttu vahvistaa kansalaisten perusoikeuksien turvaa. Perusoikeuskirjan 8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus

²³ Ojanen 2001, 15-17.

²⁴ Ojanen 2010, 14-17.

²⁵ Ojanen 2010, 6-7.

²⁶ Lissabonin sopimus 2007.

henkilötietojen suojaan. Henkilötietojen suoja on erotettu omaksi artiklakseen, jotta henkilötietojen suoja korostuisi. Yksityiselämän, perhe-elämän, kodin ja viestien suoja on säännelty erikseen 7 artiklassa.²⁷

Perusoikeuskirjan 8 artiklassa on säännelty myös henkilötietojen asianmukainen käsittely ja tarkoituksenmukaisuuden vaade. Tietoja voidaan kerätä vain henkilön omalla suostumuksella tai sitten tietojen kerääminen tulee perustua lakiin. Kansalaisilla on myös oikeus tutustua itsestään kerättyihin tietoihin ja oikaista virheelliset tiedot. Perusoikeuskirjassa on lisäksi säädetty, että henkilötietojen käyttöä valvotaan erillisen viranomaisen toimesta.²⁸

3.2.3 Euroopan ihmisoikeussopimus

Ensimmäinen sopimus Euroopan ihmisoikeussopimuksesta on vuodelta 1950 ja sopimusta on tämän jälkeen täydennetty. Euroopan ihmisoikeussopimuksen tarkoitus on saattaa voimaan YK:n antama julistus yleismaailmallisista ihmisoikeuksista. Sopimuksen toteutumista valvovat Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja Euroopan neuvoston ministerikomitea. Euroopan ihmisoikeussopimuksen ratifioineen valtion tulee taata sopimuksen mukaiset oikeudet sen lainkäyttövallan alaisille henkilöille.²⁹

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artikla käsittelee jokaisen oikeutta nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta. Oikeuteen kuuluu myös kodin ja kirjeenvaihdon yksityisyyden kunnioitus. Viranomaisille annetaan oikeus puuttua tähän oikeuteen vain kun se perustuu lakiin ja se on välttämätöntä kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi. Viranomaiset saavat puuttua oikeuteen myös, mikäli se on tarpeen epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseksi, terveyden ja moraalien suojelemiseksi tai toisen henkilön oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.³⁰

3.3 Uusi EU:n tietosuoja-asetusehdotus

Suomessa tällä hetkellä voimassa oleva henkilötietolaki perustuu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviin yksilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä ja näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta (95/46/EY). Direktiivistä käytetään myös lyhempää nimeä tietosuojadirektiivi. Jokaisen Euroopan unionin jäsenmaan tulee muuttaa lainsäädäntönsä vastaamaan direktiivin sisältöä, jonka johdosta myös Suomessa vuodelta 1988 peräisin ollut henkilörekis-

²⁷ Euroopan perusoikeuskirja 2000.

²⁸ Euroopan perusoikeuskirja 2000.

²⁹ Euroopan ihmisoikeussopimus 2002.

³⁰ Euroopan ihmisoikeussopimus 2002.

terilaki korvattiin henkilötietolailla.³¹ Vuonna 2012 Euroopan komissio antoi asetusehdotuksen Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi yksilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta (yleinen tietosuoja-asetus) (2012/0011).³²

Euroopan neuvosto, parlamentti ja komissio ovat 18.12.2015 päässeet yhteisymmärrykseen uuden tietosuoja-asetuksen tekstisisällöstä. Asetustekstien viimeistelyn jälkeen asetusta annetaan vielä neuvoston ja parlamentin hyväksyttäväksi. On arvioitu, että asetusta tulee lopullisesti voimaan keväällä 2018 kahden vuoden siirtymäajan jälkeen.³³

Kansalaisten kannalta uudella tietosuoja-asetuksella halutaan parantaa kuluttajien luottamusta siihen, että heidän henkilötiedot ovat turvassa erilaisissa rekistereissä. Euroopan komission mukaan luottamus verkkoympäristön turvallisuuteen lisää ja tukee talouskasvua, työllisyyttä ja innovaatioita Euroopassa. Kansalaisten on helpompi käyttää esimerkiksi verkkokauppoja, kun henkilötietojen käyttö on suojattu asianmukaisesti.³⁴

Uuden tietosuoja-asetuksen myötä kansalaisille tulisi uusia keinoja hallita omia tietojaan. Kansalaisille säädettäisiin oikeus pyytää tietojensa poistamista (oikeus tulla unohdetuksi) ja siirtää tietojaan palveluntarjoajalta toiselle. Henkilötietojen käyttö edellyttäisi tulevaisuudessa rekisteröidyn nimenomaista suostumusta, yritykset eivät enää saisi olettamuspohjalta käyttää rekisteröidyn tietoja. Lisäksi rekisteröidylle pitäisi jatkossa ilmoittaa 24 tunnin sisällä, mikäli hänen tietojaan katoaa tai varastetaan. Ilmoitusvelvollisuudella pyritään vähentämään tietosuojaloukkausten määrää.³⁵

Yritysten osalta yhtenäinen lainsäädäntö tietosuojan osalta vähentää kustannuksia ja parantaa oikeusvarmuutta. Kustannussäästöjä syntyy esimerkiksi kun byrokratia jäsenvaltioiden välillä vähenee. Verkkokauppaa harjoittavien yritysten kasvu on helpompaa, kun kuluttajat luottavat verkkokaupan turvallisuuteen. Vastaavasti huonosti hoidettu tietosuoja voi johtaa siihen, että yrityksen maksettavaksi tulevat huomattavat sakot. Monikansallisille yrityksille annetaan uuden tietosuoja-asetuksen myötä pelisäännöt siihen, miten henkilötietoja siirretään EU:n ulkopuolelle.³⁶

³¹ HE 96/1998, johdanto.

³² Euroopan komissio, yleinen tietosuoja-asetus 2012.

³³ Eurooppa-neuvosto ja EU:n neuvosto 2015.

³⁴ Euroopan komission tiedote 28.1.2013.

³⁵ Euroopan komission ehdotus 2012/0011, 27 ja 29.

³⁶ Euroopan komission tiedote 28.1.2013.

3.4 Tietosuoja-asetuksen merkitys suomalaiselle lainsäädännölle

Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 288 artiklan 2 kohdan mukaan asetus pätee yleisesti. Asetus on kaikilta osin velvoittava ja sitä sovelletaan sellaisenaan kaikissa jäsenvaltioissa.³⁷ Kun asetus tulee EU:ssa voimaan, sen soveltaminen ei ole riippuvainen siitä, onko lainsäädäntö Suomessa ehditty vastaamaan asetuksen sisältöä³⁸.

Henkilötietolaki toimii yleislakina henkilötietojen käsittelyssä ja täydentäviä säännöksiä löytyy monista muista laeista. Alakohtaista tarkempaa sääntelyä löytyy esimerkiksi laista sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä (15/2007) ja laista viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999).

Lainsäädännön lisäksi eri toimialoilla on luotu myös omia alan sisäisiä sääntöjä, joita kaikki alalla toimijoiden olisi syytä noudattaa. Tällaiset alakohtaiset säännöt ovat hyödyllisiä ja tarpeellisia, koska niissä on otettu huomioon kunkin alan omat erikoispiirteet ja vaatimukset. Esimerkiksi vakuutus- ja pankkialoille on luotu omat käytännesäännöt henkilötietojen käsittelyä varten. Säännöt on laatinut Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto ja Finanssialan Keskusliitto. Käytännesäännöt antavat ohjeet siihen, miten lakia tulisi alalla soveltaa erilaisissa tilanteissa. Käytännesäännöillä halutaan myös varmistaa, että kaikki alalla toimivat yritykset toimisivat samalla lailla ja asiakkaita kohdeltaisiin samalla tavalla yrityksestä riippumatta.³⁹ Uusi tietosuoja-asetus ja sen myötä muuttuva lainsäädäntö antaa syyn päivittää käytännesääntöjä.

Koska kaikkia periaatteita ei ole EU:ssa kirjoitettu tarkasti esimerkiksi direktiivin muotoon, on oikeuskäytännöllä oikeuslähteenä iso merkitys. EU-tuomioistuimien luo oikeutta omalla ratkaisukäytännöllään. Tämä eroaa Suomen kansallisesta lainsäädännöstä, jossa tuomioistuimet tekevät ratkaisut valmiiksi kirjoitetun lain pohjalta. EU-tuomioistuimen tarkoituksena on huolehtia siitä, että perustamissopimusten tulkinnassa ja soveltamisessa noudatetaan lakia. Perustamissopimukset ovat sisältäneet yleisluonteisia määräyksiä, joita on ollut pakko käytännössä tarkentaa ja täsmentää. Tämä tehtävä on usein jäänyt juuri EU-tuomioistuimen tehtäväksi.⁴⁰ EU-tuomioistuimien ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien ovat erillisiä tuomioistuimia, mutta ne seu-

³⁷ Euroopan unionin toiminnasta tehty sopimus 2012.

³⁸ Ojanen 2010, 41.

³⁹ Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto 1999, 4 ja Finanssialan Keskusliitto 2012, 4.

⁴⁰ Ojanen 2010, 30, 46.

raavat toistensa oikeuskäytäntöjä ja ottavat toistensa ratkaisut huomioon omassa päätöksenteossa.⁴¹

3.5 Tietosuojan ja tietoturvan määritelmä

Tietosuojan avulla suojellaan kansalaisten henkilötietoja. Tietosuoja pitää sisällään henkilötietojen käsittelyn lailliset edellytykset. Henkilötietojen käsittelyssä on tärkeää kunnioittaa yksilön perusoikeuksia ja yksityisyyttä. Yksilöistä kerätään julkista ja salassa pidettävää tietoa. Tiedon kerääjänä voi olla valtion viranomainen tai yksityinen taho. Sitä, miten viranomaiset ja yksityiset tahot käyttävät henkilötietoja ja mitä tietoja ne ylipäätään saavat kerätä, säännellään lailla.⁴²

Tietosuoja liittyy tiedolliseen itsemääräämisoikeuteen ja tietosuojalla pyritään siihen, että muut tahot toimivat asiallisesti kerätessään ja säilyttäessään ihmisiä koskevia tietoja. Tietosuojan avulla pystytään kontrolloimaan sitä, mitä tietoja ihmisistä kerätään.⁴³

Tietosuojaan liittyy myös tietoturva. Tietosuoja pitää sisällään viestinnän luottamuksellisuuden ja yksityisyyden. Tietoturvan avulla suojellaan viestinnän ja tietojen yksityisyyttä, jotta ulkopuoliset tahot eivät pääsisi viesteihin ja tietoihin käsiksi luvatta.⁴⁴

Tietoturva pitää sisällään monta eri osa-aluetta, jotka kaikki osaltaan vaikuttavat tietojen asianmukaiseen ja turvalliseen käsittelyyn. Pääosassa ovat ihmiset, jotka tietoa aineistoja käsittelevät. Ei riitä, että ohjelmistot ja fyysinen ympäristö tietojen käsittelyyn ovat tietoturvan osalta korkealla tasolla, myös käyttäjien pitää olla tietoisia siitä, mitä tietoja he saavat käsitellä ja missä tarkoituksessa. Oikeuskirjallisuuden mukaan tietoturvallisuuden tarkoituksena on suojata tiedon käytettävyys, eheys ja luottamuksellisuus. Luottamuksellisuuden alle kuuluu yksityisyyden suojan varmistaminen, mikä henkilötietojen käsittelyssä on erityisen tärkeää. Rekisteröidyn on voitava luottaa siihen, että rekisterinpitäjä käsittelee keräämiään henkilötietoja asianmukaisesti ja estää ulkopuolisten pääsyn tietoihin.⁴⁵

Tietoturvaa ja siihen liittyviä toimenpiteitä on käsitelty muun muassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa. Suomi on vuonna 2008 saanut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta lan-

⁴¹ Ojanen 2010, 5, 10.

⁴² Voutilainen 2012, 51.

⁴³ Pesonen 2011, 170-171.

⁴⁴ Kemppinen 2011, 113.

⁴⁵ Leppänen 2006, 260-261.

gettavan päätöksen koskien sairaalan potilasrekisterin tietoihin pääsyä. Tapauksessa sairaalan henkilökuntaan kuuluva työntekijä oli itse kyseisen sairaalan potilaana. Työntekijä oli huomannut, että työpaikalla sairaalassa myös muut työntekijät kuin hänen hoitoonsa osallistuvat tiesivät hänen vakavasta sairaudesta. Työntekijän valitus Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelle koski sitä, että valtio sairaalan ylläpitäjänä ei ollut taannut sitä, että potilastietoihin ei ole pääsyä luvatta. Korjaavat toimenpiteet potilasrekisteriin pääsyn suhteen ja rekisterin käytön valvonta oli tehty vasta sen jälkeen kun työntekijä oli kannellut asiasta ensimmäisen kerran Suomessa lääninhallitukselle. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että Suomi oli rikkonut Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaista velvoitetta etukäteen huolehtia siitä, että potilasrekisteriin ei ole asiantonta pääsyä. Päätöksen mukaan ei riitä, että rekisterissä olevan on jälkikäteen mahdollista vaatia korvauksia, mikäli tietoja on luvatta katsottu. Tietoihin pääsy olisi pitänyt estää etukäteen tehdyillä toimenpiteillä.⁴⁶

3.6 Yksityisyyden suoja ja yksityiselämän suoja

Henkilötietolain 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on turvata yksityiselämän suoja silloin kun käsitellään henkilötietoja. Hallituksen esityksessä eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (HE 309/1993) on käsitelty yksityiseen ja yksityiselämän suojan eroja. Yksityisyyden suoja ja yksityiselämän suoja termeinä ovat päällekkäisiä, eikä niiden välille ole tehty tarkkaa eroa. Yksityisyyden suoja voi toisinaan kattaa laajemman kokonaisuuden kuin yksityiselämän suoja.⁴⁷

Yksityiselämän käsitteen alla kuuluu ihmisen oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön ja oikeus määrätä itse itsestään. Ihmisen kotirauha ja viestisalaisuus kuluvat yksityiselämään. Yksityisyyden suojaan kuuluu näiden lisäksi muun muassa oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, kunniaan ja yhdenvertaiseen kohteluun.⁴⁸

Yksityisyyden ja yksityiselämän suoja pitävät sisällään samoja pyrkimyksiä turvata ihmisen perusoikeuksia elää haluamallaan tavalla ilman julkisen vallan tai muun tahon puuttumista siihen. Termien tarkka määrittely ja niiden erottaminen on vaikeaa. Yksityisyyden ja yksityiselämän suoja koskevat monia abstrakteja oikeuksia, joille ei ole tiettyä, yhdenmukaista määritelmää. Niiden avulla kuitenkin säännellään ihmisen oikeutta yksityisyyteen ja oikeuden turvaamiseksi on määrätty tarkentavia lakeja, kuten juuri henkilötietolaki.⁴⁹

⁴⁶ EIT 17.7.2008. I v. Finland.

⁴⁷ HE 309/1993, 52-53.

⁴⁸ HE 96/1998, 4-5.

⁴⁹ Hallberg 2011, 396-398, myös Mahkonen 1997, 55-59.

3.7 Henkilötietojen käsittelyn yleiset periaatteet

Henkilötietolain 2 luvussa käsitellään henkilötietojen käsittelyn yleisiä periaatteita. Periaatteet ovat huolellisuus (henkilötietolain 5 §), suunnitelmallisuus (henkilötietolain 6 §), tarkoituksenmukaisuus (henkilötietolain 7 §), tarpeellisuus ja virheettömyys (henkilötietolain 9 §). Yleisten periaatteiden lisäksi henkilötietojen käsittely on täytettävä jokin henkilötietojen käsittelyn yleisistä edellytyksistä (henkilötietolain 8 §).

3.7.1 Huolellisuusvelvoite

Henkilötietolain 5 § velvoittaa rekisterinpitäjän käsittelemään henkilötietoja laillisesti sekä noudattamaan huolellisuutta ja hyvää tietojenkäsittelytapaa. Näiden lisäksi rekisterinpitäjän on muutoinkin toimittava niin, ettei rekisteröidyn yksityiselämän tai muu yksityisyyden suojan piiriin kuuluva elämän osa-alue vaarannu.

Hallituksen esityksessä eduskunnalle henkilötietolaiksi ja eräksi siihen liittyväksi laeiksi (HE 96/1998) on käsitelty henkilötietojen suojaamista ja rekisterinpitäjän velvollisuutta tietojen suojaamiseen. Esimerkiksi postilähetykset tulee olla ulkoisesti sellaisia, että niistä ei näy ulkopuoliselle mitään tietoja, jotka kuuluvat rekisteröidyn yksityisyyden piiriin.⁵⁰

Huolellisuusvelvoite velvoittaa myös siinä tapauksessa, että rekisterinpitäjä on ulkoistanut osan palveluistaan. Henkilötietolain 5 §:ssä on säädetty, että kun toinen itsenäinen elinkeinon- tai toiminnanharjoittaja toimii rekisterinpitäjän lukuun, täytyy toiminnassa noudattaa samaa huolellisuusvelvoitetta. Esimerkiksi kun yritykset tai julkisen sektorin toimijat ulkoistavat saatavien perintää yksityisille perintäyhtiöille, on perintäyhtiöiden noudatettava asiakkaiden tietoja käsitellessään henkilötietolain asettamia vaatimuksia.

3.7.2 Suunnitelmallisuus

Henkilötietojen käsittelyyn tulee olla selkeä peruste. Rekisterinpitäjän tulee etukäteen henkilötietolain 6 §:n mukaisesti suunnitella, mikä on henkilötietojen käsittelyn tarkoitus, miten ja mistä henkilötiedot kerätään ja luovutetaanko henkilötietoja säännönmukaisesti ulkopuolisille. Henkilötietojen käsittelyn tarkoituksesta käy ilmi, millaisten tehtävien hoitamiseen rekisterinpitäjä henkilötietoja kerää ja käyttää ja miksi tietojen kerääminen on toiminnan kannalta perusteltua.

⁵⁰ HE 96/1998, 42.

3.7.3 Käyttötarkoitussidonnaisuus

Henkilötietolain 7 §:ssä säädetään käyttötarkoitussidonnaisuudesta, jonka perusteella henkilötietojen käyttäminen muuhun tarkoitukseen kuin alkuperäistä tarkoitusta varten, on kiellettyä. Rekisterinpitäjän tulee käyttää henkilötietoja vain siihen tarkoitukseen, mitä varten ne on alun perin kerätty⁵¹.

Ainoana poikkeuksena käyttötarkoitussidonnaisuudesta on henkilötietolain 7 §:n mukaan se, että rekisterissä olevia tietoja voidaan myöhemmin käyttää historiallista tai tieteellistä tutkimusta varten tai tietoja käytetään tilastointitarkoituksiin. Näistä tietojen käyttämisestä tutkimus- ja tilastointikäyttöön varten on omat määräyksensä henkilötietolain 4 luvussa.

3.7.4 Tarpeellisuus ja virheettömyys

Henkilötietolain 9 §:ssä käsitellään tiedon laatuun liittyviä kriteereitä. Henkilötietojen laadun on täytettävä tarpeellisuuden ja virheettömyyden kriteerit. Henkilötietolain 9 §:n mukaan rekisterinyläpitäjän tulee kerätä vain niitä tietoja, jotka ovat sille tarpeellisia toiminnan kannalta ja että rekisterinpitäjän tulee myös poistaa tiedot rekisteristä, kun tietoja ei enää tarvita.

Henkilötietolain 9 §:ssä rekisterinpitäjä on tietojen laadun varmistamiseksi velvoitettu huolehtimaan siitä, että rekisterissä olevat tiedot ovat virheettömiä. Tietojen tulisi olla ajantasaisia, eikä epätäydellisiä tietoja saisi rekisterissä olla. Mitä tärkeämpi rekisteröidyn edun, velvollisuuden ja oikeuden kannalta rekisterinpitäjän hoitama tehtävä on, sitä virheettömmät tietojen tulee olla.⁵² Henkilötietolain 29 §:n mukaan rekisterinpitäjän tulee ilman aiheutonta viivytystä poistaa, oikaista tai täydennettävä käsittelyn tarkoituksen kannalta virheellinen, tarpeeton, puutteellinen tai vanhentunut henkilötieto.

Tietosuojavaltuutettu on päätöksessään 333/523/2006 vuodelta 2007 käsitellyt tapausta, jossa se velvoitti pankkia poistamaan rekistereistään tiedon asiakkaan saamasta kielteisestä luottopäätöksestä. Asiakas oli käynyt pankissa lainaneuvotteluissa, jonka seurauksena oli ollut se, että pankki ei ollut tarjonnut lainaa asiakkaalle. Pankki oli tämän seurauksena merkinnyt asiakkaan tietoihin kielteisen luottopäätöksen. Asiakas oli myöhemmin tehnyt henkilötietojen tarkastuspyynnön pankille ja vaatinut tietosuojavaltuutettua määräämään pankin poistamaan kielteisen luottopäätös tiedon rekisteristään, koska pankki ei pystynyt todistamaan, että asia-

⁵¹ Voutilainen 2012, 305.

⁵² Vanto 2011, 54.

kas olisi pyytänyt pankilta luottotarjousta neuvottelujen yhteydessä. Tietosuojavaltuutettu määräsi pankin korvaamaan tiedon kielteisestä luottopäätöksestä jolloin muulla tavalla, joka kuvaisi päätöstä todenmukaisemmin.⁵³

3.7.5 Henkilötietojen käsittelyn yleiset edellytykset

Jotta rekisterinpitäjä saisi ylipäättään henkilötietoja käsitellä, rekisterinpitäjän tulee täyttää jokin käsittelyn yleisistä edellytyksistä. Henkilötietojen käsittelyn yleiset edellytykset on lueteltu henkilötietolain 8 §:ssä. Arkaluonteisten henkilötietojen käsittely on henkilötietolain 11 §:n mukaan kiellettyä laissa säädettyjä poikkeustapauksia lukuun ottamatta.

Henkilötietolain 8 § 1 momentin mukaan rekisterinpitäjä saa käsitellä henkilötietoja, jos rekisteröity on antanut siihen vapaaehtoisesti luvan. Annettu lupa tulee olla yksiselitteinen ja luvan antajan tulee ymmärtää, mihin tarkoitukseen tietoja tullaan käyttämään ja kuka niitä käyttää. Henkilötietolain 8 § 2 momentti antaa rekisterinpitäjälle luvan henkilötietojen käsittelyyn, jos rekisteröity on osallisena jossakin sopimuksessa rekisterinpitäjän kanssa (esimerkiksi pankki myöntää asiakkaalle lainan). Henkilötietojen käsittely voi tapahtua rekisteröidyn omasta toimeksiannosta henkilötietolain 8 § 7 momentin mukaan.

Henkilötietolain 8 § 3 momentin mukaan henkilötietoja voidaan käsitellä silloin kun rekisteröidyn elintärkeä etu sitä vaatii. Esimerkiksi sairaaloissa ensiavun yhteydessä potilaiden tietoja käsitellään vaikka potilas itse ei aina pysty lupaa tietojen käsittelyyn antamaan⁵⁴.

Henkilötietolain 8 § 4 momentin mukaan rekisterinpitäjällä voi olla lakiin perustuva tehtävä tai velvoite hoidettavaan, jonka johdosta rekisterinpitäjällä on oikeus henkilötietojen käsittelyyn ilman rekisteröidyn suostumusta. Henkilötietolakiin on nimenomaisesti haluttu ottaa määräys siitä, että rekisterinpitäjän tehtävän pitää perustua lakiin eikä asetukseen tai asetuksen nojalla määrättyyn tehtävään⁵⁵.

Jos rekisteröidyllä on asiakas-, palvelus- tai jäsenyysuhde rekisterinpitäjään, on rekisterinpitäjällä oikeus käsitellä henkilötietoja henkilötietolain 8 § 5 momentin mukaan. Henkilötietolain 8 § 6 momentin mukaan työntekijöistään ja asiakkaistaan rekisterinpitäjä voi käsitellä

⁵³ Tietosuojavaltuutetun päätös 333/523/2006.

⁵⁴ Vanto 2011, 46.

⁵⁵ HE 96/1998, 39.

tietoja konserninsa tai taloudellisen yhteenliittymän sisällä, silloin kun se on tarpeellista ja tietojen käsittelyyn on peruste.

Henkilötietolain 8 § 7 momentti antaa rekisterinpitäjälle mahdollisuuden siirtää henkilötietojen käsittely toiselle taholle toimeksiantona, mikäli kyseessä on maksupalveluun tai tietojenkäsittelyyn tai näihin verrattavissa oleva toimeksianto. Maksupalvelua tai tietojenkäsittelyä hoitaessa toimeksisaaja ei ole itsenäinen toimija vaan toimeksisaaja toimii rekisterinpitäjän alaisuudessa⁵⁶.

Rekisterinpitäjä saa käsitellä sellaisia henkilötietoja, jotka ovat yleisesti saatavilla ja jotka kuvaavat rekisteröidyn asemaa ja tehtävää sekä näiden hoitamista julkisyhteisössä tai elinkeinoelämässä. Rekisterinpitäjä voi käsitellä näitä tietoja omien tai sivullisten etujen ja oikeuksien turvaamiseksi. Yleisesti saatavilla tiedoilla tarkoitetaan henkilöiden luottotietoja sekä oikeusrekisterikeskuksen ylläpitämää liiketoimintakieltorekisteriä, kaupparekisterintietoja sekä konkurssi- ja yrityssaneerausrekisterin tietoja henkilöistä.⁵⁷

Mikäli rekisterinpitäjä ei täytä mitään yllä olevista edellytyksistä, rekisterinpitäjä voi erikseen hakea henkilötietolain 8 § 9 momentin perusteella tietosuojalautakunnalta lupaa henkilötietojen käsittelyyn. Henkilötietolain 43 § 1 momentin mukaan tietosuojalautakunta voi antaa luvan henkilötietojen käsittelyyn, mikäli käsittely on tarpeen rekisteröidyn elintärkeän edun suojaamiseksi, tai rekisterinpitäjällä on yleistä etua koskeva tehtävä suoritettavaan tai rekisterinpitäjä käyttää sellaista julkista valtaa, joka kuuluu rekisterinpitäjälle itselleen tai sivulliselle, joka tietoja käyttää. Tällöin tietosuojalautakunta tutkii ja varmistaa sen, että rekisterinpitäjällä on asianmukaiset edellytykset tietojen keräämiseen ja niiden käyttämiseen⁵⁸.

3.8 Henkilötieto

Henkilötietolain 3 §:n 1 momentin mukaan henkilötiedolla tarkoitetaan kaikenlaista luonnollista henkilöä taikka hänen ominaisuuksiaan tai elinolosuhteitaan kuvaavia merkintöjä. Nämä merkinnät voidaan tunnistaa henkilöä itseään koskeviksi tai hänen perhettään tai samassa taloudessa eläviä koskeviksi.

⁵⁶ HE 96/1998, 40.

⁵⁷ HE 96/1998, 40.

⁵⁸ Vanto 2011, 51-52.

Käsitteenä henkilötieto voi pitää hyvinkin erilaisia tietoja ihmisestä. Jos henkilö pystytään tunnistamaan jonkun tiedon kautta, niin silloin kyseessä on henkilötieto⁵⁹. Yleisin henkilötietona pidettävä tunnistustieto lienee henkilötunnus. Jokaisella Suomen kansalaisella on annettu henkilötunnus, jonka perusteella henkilöt pystytään yksilöimään. Fyysisistä ominaisuuksista ihmisistä voidaan tallentaa sormenjälki. Sormenjälkitunnistusta käytetään esimerkiksi passissa. Passilain (671/2006) 5 b §:n mukaan passiin tallennettua sormenjälki tietoa saa käyttää passin aitouden toteamiseksi ja passin haltijan henkilöllisyyden varmistamiseksi. Passissa olevaa sormenjälkitietoa saa passilain 5 b §:n mukaan käyttää vain passiviranomaiset, poliisi ja rajatarkastusviranomaiset. Poliisilla on pakkokeinolain (806/2011) 9 luvun 3 §:n perusteella oikeus ylläpitää sormenjälkirekisteriä rikoksiin syyllistyneistä henkilöistä. Pakkokeinolain 9 luvun 3 § :ssä on säädetty myös muista henkilötuntomerkeistä, joita poliisi saa kerätä. Sormenjälkien lisäksi poliisi saa kerätä käden- ja jalanjäljet, käsiala-, ääni- ja hajunäytteen, valokuvan ja muut tuntomerkit.

Ihmisen terveydentilaa ja sairauksia koskevia tietoja on esimerkiksi potilasasiakirjoissa. Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) määrittelee 2 §:n 5 momentissa potilasasiakirjan asiakirjaksi tai tekniseksi tallenteeksi, joka sisältää ihmisen terveydentilaa ja muita henkilökohtaisia tietoja. Tiedonsaannista koskien potilasasiakirjojen tietoja on säädetty potilaslain 2 luvun 5 §:ssä. Potilaalla on oikeus tarkistaa potilasasiakirjojen tiedon henkilötietolain 26 -28 §:n perusteella.

Useimmat kaupat ylläpitävät erilaisia kanta-asiakasrekistereitä, joihin kerätään tietoja asiakkaan tekemistä ostoksista. Esimerkiksi Keskon ylläpitämä K-Plussa-etujärjestelmä kerää tietoja asiakkaan ostoksista markkinoinnin kohdistamiseksi ja kauppojen valikoimien kehittämiseksi⁶⁰. Keskon etujärjestelmän sopimusehdoissa on erikseen mainittu, että asiakas voi kieltää tietojen keräämisen ostoksista⁶¹.

Ihminen voidaan tunnistaa ja yksilöidä erilaisten sähköisten tietojen perusteella. Tietoyhteiskuntakaareissa (917/2014) on 1 §:ssä säädetty lain tavoitteeksi muun muassa turvata sähköisen viestinnän luottamuksellisuutta ja yksityisyyden suojan toteutumista. Hallituksen esityksessä eduskunnalle tietoyhteiskuntakaareksi (HE 221/2013) on katsottu, että yksityisyyden suoja kattaa sähköisen viestinnän luottamuksellisuuden lisäksi myös tunnistamistiedot ja paikkatiedot, jotka ovat yhdistettävissä luonnolliseen henkilöön⁶².

⁵⁹ HE 96/1998, 34-35.

⁶⁰ Keskon K-Plussa-kortin sopimusehdot, 2012, kappale 4.

⁶¹ Keskon K-Plussa-kortin sopimusehdot 2012, kappale 4.

⁶² HE 221/2013, 17.

Yrityksen nauhoittavat asiakaspalvelutilanteissa asiakaspuheluita esimerkiksi koulutustarkoituksessa ja asiakaspalvelun laadun tarkkailemiseksi. Tietosuojavaltuutettu on vuonna 2011 antanut kannanoton puhelutallenteiden tarkastusoikeudesta ja siitä, kuuluvat puhelutallenteet henkilötietoihin vai eivät. Tapauksessa valittaja oli pyytänyt saada yrityksestä kuunneltavakseen puhelutallenteet. Yritys oli vastauksessaan tietosuojavaltuutetulle ilmoittanut, että yritys katsoo puhelutallenteiden olevan oma erillinen kokonaisuus, joka ei kuulu yrityksen henkilörekisteriin. Lisäksi yritys katsoi, että sen asiakkaat ovat yrityksiä eivätkä yksityishenkilöitä, joten henkilötietojen tarkastusoikeus ei kosketa yritystä tässä tapauksessa. Tietosuojavaltuutettu kanta on, että vaikka keskustelun aiheena ovat kahden eri yrityksen väliset asiat, keskustelun kuitenkin käyvät ihmiset. Keskustelussa ihmisen äänet tallennetaan ja äänen kautta yksittäinen ihminen pystytään tunnistamaan. Tämä tekee äänitallenteesta henkilötiedon, johon yrityksen edustajana olleella luonnollisella henkilöllä on tarkastusoikeus. Sillä seikalla, että puhelutallenteet ovat fyysisesti eri paikassa tai tiedostossa kuin muut henkilörekisterin tiedot, ei ole väliä. Tarkastusoikeus koskee kaikkia yritysten tietojärjestelmiä, jotka sisältävät henkilötietoja.⁶³

3.8.1 Henkilötunnuksen käsittely pankeissa ja vakuutusyhtiöissä

Henkilötunnuksen käsittelystä on omat säädöksensä henkilötietolain 13 §:ssä. Henkilötunnusta saa käsitellä, jos rekisteröity on antanut siihen suostumuksensa tai jos rekisterinpitäjän toiminta sitä vaatii laissa säädetyn tehtävän suorittamiseksi tai henkilötunnuksen avulla selvittää rekisterinpitäjän tai rekisteröidyn oikeus tai velvollisuus. Henkilötietolain 13 § 2 momentissa on annettu lupa henkilötunnuksen käsittelyyn erikseen niin vakuutuslaitoksille kuin luottolaitoksille. Vakuutuslaitokset ja luottolaitokset tarvitset henkilötunnusta asiakkaan yksilöimiseksi, joka niiden toiminnan kannalta on toiminnan edellytys.

Henkilötietolain 13 § velvoittaa rekisterinpitäjän huolehtimaan siitä, että henkilötunnusta ei merkitä tarpeettomasti. Erilaisia asiakirjoja laadittaessa on huolehdittava, että henkilötunnus merkitään asiakirjaan vain, mikäli se on välttämätöntä. Samoin tulostettaessa tietojärjestelmästä erilaisia tulosteita henkilötunnuksen näkymisen suhteen tulee olla varovainen.

3.8.2 Terveystietojen käsittely vakuutusyhtiöissä

Lääkärien tutkimustiedoilla on merkittävä osa vakuutusyhtiöiden korvaustoiminnassa. Sairauksiin ja onnettomuuksiin liittyvissä korvauspäätöksissä käytetään niin vakuutusyhtiön omien lääkärin kuin ulkopuolisten lääkärin lausuntoja. Kun korvauspäätös on tehty, tulee nämä

⁶³ Tietosuojavaltuutetun kannanotto dnro 2680/41/2010.

lausunnot osaksi henkilökisteriä. Näin ollen rekisteröidyllä on oikeus saada tietoja lausunnoista. Vakuutusyhtiöt tekevät korvauspäätöksiä myös monissa muissa eri asioissa ja näissä kaikissa eri tahojen antamat lausunnot, jotka ovat liittyneet korvauspäätöksen tekemiseen, ovat osa henkilökisteriä.⁶⁴

Terveystiedot kuuluvat myös arkaluonteisiin henkilötietoihin. Arkaluonteisten henkilötietojen käsittelyn osalta henkilötietolaissa on omat määräyksensä, jotka tulee ottaa huomioon, kun vakuutusyhtiöiden asiakkaiden terveyteen liittyviä tietoja käsitellään.

3.9 Arkaluonteiset henkilötiedot

Henkilötietolain 11 §:ssä on lueteltu erikseen arkaluonteiset henkilötiedot, joita rekisterinpitäjät eivät saa käsitellä tai kerätä tietoja näistä rekisteriinsä. Arkaluonteisia tietoja ovat henkilön rotu tai etninen alkuperä, henkilön yhteiskunnallinen, poliittinen tai uskonnollinen vakaumus, henkilön kuuluminen ammattiliittoon, henkilön rikolliset teot ja näistä koituneet rangaistusseuraamukset, henkilön terveydentila, sairaus tai vammaisuus ja näiden hoitotoimenpiteet, henkilön seksuaalinen suuntaus ja käyttäytyminen sekä henkilön tarve sosiaalihuollon palveluksiin ja etuuksiin.

Arkaluonteisten tietojen käsittelykielto on pääsääntö henkilötietolain 11 §: mukaan. Poikkeukset arkaluonteisten henkilötietojen käyttöön on lueteltuna henkilötietolain 12 §:ssä. Henkilötietolain 12 §:n luettelo poikkeustapauksista on tyhjentävä. Esimerkiksi 12 §:n 11 kohdan mukaan vakuutuslaitokset saavat käsitellä vakuutetun tai korvauksenhakijan terveys- ja hoitotietoja, jotka ovat tarpeen vakuutuslaitoksen vastuun selvittämiseksi.

Tietosuojalautakanta voi antaa rekisterinpitäjälle erikseen luvan myös arkaluontoisten henkilötietojen keräämiseen henkilötietolain 12 §:n 13 kohdan perusteella, mikäli tällaista lupaa laki ei muutoin rekisterinpitäjälle soisi. Esimerkiksi luottolaitoksille on annettu lupa tallentaa entisten asiakkaiden maksuviivettietoja sekä muita tietoja väärinkäytöksistä luottolaitosten omiin asiakasrekistereihin⁶⁵.

Mikäli rekisterinpitäjällä ei ole lakiin perustuvaa oikeutta käsitellä arkaluonteisia henkilötietoja, on näiden tietojen käsittely kuitenkin mahdollista siinä tapauksessa, että rekisteröity antaa suostumuksensa siihen henkilötietolain 12 §:n 1 kohdan mukaisesti. Jos arkaluontoisten

⁶⁴ Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto 1999, 18.

⁶⁵ Tietosuojalautakunnan päätös nro 16, 23.8.1999.

henkilötietojen tai henkilötietojen käyttö ylipäättään perustuu rekisteröidyn suostumukseen henkilötietojen käyttämiseen, tulee rekisteröidyllä olla mahdollisuus vaikuttaa siihen, missä määrin henkilötietoja käsitellään suhteessa kyseessä olevaan asiaan⁶⁶.

3.10 Henkilötietorekisteri

Henkilörekisteri on määritelty henkilötietolain 3 §:n 3 momentissa seuraavasti: henkilörekisteri on käyttötarkoituksensa vuoksi yhteenkuuluvista merkinnöistä muodostuva henkilötietoja sisältävä tietojoukko. Näitä tietoja voidaan osin tai kokonaan käsitellä automaattisesti. Rekisteristä on helposti ja kohtuuttomien kustannuksien saatavissa tiettyä henkilöä koskevat tiedot esiin. Jos rekisterinpitäjä ei enää henkilötietoja tarvitse, henkilötiedot tai koko henkilötietorekisteri tulee hävittää.⁶⁷

Korkein oikeus on ratkaisussaan 1999:127 käsitellyt sitä, mitkä asiat muodostavat henkilörekisterin. Tapauksessa vakuutusyhtiön entinen työntekijä oli vienyt mukanaan jäljennöksiä asiakkaiden vakuutusasiakirjoista uudelle työpaikalleen toiseen vakuutusyhtiöön. Vakuutuskirjojen jäljennöksiä oli muutamia kymmeniä, joita työntekijä säilytti mapeissa. Käräjäoikeus katsoi, että työntekijän mukanaan viemät tiedot asiakkaista eivät olleet yleisesti saatavilla eivätkä asiakkaat ole antaneet työntekijälle lupaa tietojen viemiseen uuden työnantajan palvelukseen. Käräjäoikeuden mukaan työntekijä oli loukannut asiakkaiden yksityisyyden suojaan. Hovioikeus oli käräjäoikeuden kanssa samoilla linjoilla, paitsi yksi hovioikeuden jäsen oli eri mieltä. Eri mieltä olleen hovioikeuden jäsenen mukaan teon tapahtuma-aikana voimassa olleen vanhan henkilörekisterilain mukaan henkilörekisterin muodostuminen vaati, että asiakirjat olisi järjestetty luetteloon tai kortistoon verrattavalla tavalla. Se, että asiakirjat oli mapi-tettuina, ei välttämättä vielä täyttänyt tätä lain vaatimusta. Korkein oikeus puolestaan katsoi, että oikeudelle ei selvitetty, mitä kaikkea tietoja vakuutuskirjat pitivät sisällään. Korkeimman oikeuden mukaan vakuutuskirjojen tietoja oli käytetty vain suoramarkkinointiin ja että asiakirjat sisältäisivät myös muitakin tietoja kuin mitä laki antaa luvan kerätä suoramarkkinointi tarkoitukseen. Tästä syystä työntekijän ei katsottu loukanneen rekisteröityjen asiakkaiden yksityisyyden suojaa. Todennäköisesti korkeimman oikeuden ratkaisu olisi ollut eri, mikäli oikeudelle olisi selvitetty, mitä kaikkia tietoja vakuutuskirjat sisältävät. Vakuutuskirjoissa voi olla hyvinkin arkaluonteisia tietoja, joiden keräämiseen ja säilyttämiseen tarvitaan erillinen lupa.⁶⁸

⁶⁶ Ollila 2002, 312.

⁶⁷ Kemppinen 2011, 122.

⁶⁸ KKO 1999:127

3.11 Rekisterinpitäjä ja rekisteröity

Rekisterinpitäjällä tarkoitetaan henkilötietolain 3 §:n 4 kohdan sitä tahoa (esimerkiksi viranomainen tai yksityinen yritys), jolla on oikeus määrätä siitä, mihin tarkoitukseen henkilörekisteriä käytetään. Rekisterinylläpito voidaan myös määrätä rekisterinpitäjän tehtäväksi. Määräämisoikeus tulee ratkaisevaksi kriteeriksi, kun arvioidaan sitä, mikä taho todellisuudessa ylläpitää ja vastaa henkilörekisteristä. Kun henkilörekisteriin tallennetaan henkilötieto, tallennetusta henkilöstä tulee rekisteröity. Rekisteröinnin yhteydessä rekisteröidylle tulee oikeus saada itsestään tallennettuja tietoja rekisterinpitäjältä.⁶⁹

3.12 Tietosuojaviranomaiset

Kansalaisten tietosuojan toteutumista Suomessa valvovat tietosuojavaltuutettu ja tietosuojalautakunta. Nämä viranomaiset toimivat oikeusministeriön alaisuudessa. Henkilötietolaissa on paljon säädöksiä tietosuojaviranomaisten toiminnasta. Henkilötietolain lisäksi tietosuojaviranomaisten toiminnasta on säädetty laki, joka on laki tietosuojalautakunnasta ja tietosuojavaltuutetusta (389/1994). Henkilötietolain 39 §:ssä on säädetty, että tietosuojavaltuutettu ja tietosuojalautakunta saavat salassapitomääräyksistä huolimatta käyttöönsä kaiken tarvittavan tiedon. Tietosuojavaltuutetulla ja tietosuojavaltakunnalla on tiedonsaantioikeus niissä asioissa, jotka kuuluvat niiden toimivallan piiriin. Kummallakin viranomaisella on oikeus uhkasakojen määräämiseen. Valitukset tietosuojavaltuutetun ja tietosuojalautakunnan päätöksistä käsitellään hallinto-oikeudessa.

3.12.1 Tietosuojavaltuutettu

Tietosuojavaltuutetun tehtävä on henkilötietolain 38 §:n 1 momentin mukaan edistää hyvää tietojenkäsittelytapaa ja ohjeistettava rekisterinpitäjiä lainmukaiseen toimintaan. Tämän lisäksi tietosuojavaltuutettu käsittelee ja ratkaisee ne asiat, jotka kuuluvat sen toimivaltaan. Henkilötietolain 40 §:n mukaan tietosuojavaltuutetun pitää käsitellä tapaukset, joissa rekisterinpitäjä on evännyt rekisteröidyltä henkilötietojen tarkastusoikeuden tai rekisterinylläpitäjä ei suostu korjaamaan rekisterissä olevaa virheellistä tietoa rekisteröidystä.

Laissa tietosuojalautakunnasta ja tietosuojavaltuutetusta on 5 §:ssä säädetty tietosuojavaltuutetun tehtäväksi henkilötietolaissa annetun tehtävän lisäksi seurata henkilö- ja luottotietojen käsittelyn yleistä kehitystä ja tehdä tarpeelliseksi katsomiaan aloitteita. Tietosuojavaltuutetun tehtävä on myös tiedottaa alan asioista ja huolehtia kansainvälisestä yhteistyöstä

⁶⁹ Vanto 2011, 30-32.

henkilötietojen käsittelyssä. Hyvää tietojenkäsittelytapaa tietosuojavaltuutettu edistää neuvomalla ja kouluttamalla rekisterinpitäjiä ja muita sidosryhmiä. Tietosuojavaltuutetun toimisto antaa ilmaista neuvontaa ja on apuna esimerkiksi silloin kun tietyllä toimialalla ollaan luomassa omia käytännesääntöjä henkilötietojen käsittelyyn⁷⁰.

Tietosuojavaltuutetulla on lisäksi henkilötietolain 39 §:ssä annettu oikeus tarkastaa henkilökistereitä. Tarkastusoikeutta käyttäessään tietosuojavaltuutettu voi käyttää apunaan asiantuntijoita ja tietosuojavaltuutetulle pitää taata pääsy kaikkiin tiloihin, joissa henkilötietoja käsitellään ja annettava kaikki tiedot ja laitteet, jotka sisältävät henkilötietoja. Tarkastusten yhteydessä tietosuojavaltuutettu tarkistaa myös sen, että henkilötiedot on lain vaatimalla tavalla suojattu.

3.12.2 Tietosuojalautakunta

Tietosuojalautakunnan tehtäviin kuuluu henkilötietolain 38 §:n mukaan periaatteellisten kysymysten käsittelyä, jotka koskevat henkilötietolain soveltamiseen. Henkilötietolain 43 §:n mukaan tietosuojalautakunta on se viranomainen, joka voi antaa rekisterinpitäjälle luvan henkilötietojen käsittelyyn sekä luvan arkaluonteisten henkilötietojen käsittelyyn. Tietosuojalautakunta voi antaa luvan tietojen käsittelyyn määräajaksi tai toistaiseksi. Henkilötietolain 44 § 4 kohdan mukaan tietosuojalautakunta voi myös perua luvan, mikäli edellytyksiä henkilötietojen käsittelylle ei enää ole tai rekisterinpitäjä on toiminut määräysten vastaisesti. Hakemuksen luvan peruuttamisesta tietosuojalautakunnalle tekee tietosuojavaltuutettu.

Henkilötietolain 44 §:n mukaan tietosuojavaltuutettu voi laittaa tietosuojalautakuntaan vireille asian, jossa rekisterinpitäjä ei ole käsitellyt henkilötietoja asianmukaisesti. Tällöin tietosuojalautakunta voi kieltää rekisterinpitäjältä henkilötietojen käsittelyn tai velvoittamaan rekisterinpitäjää korjaamaan virheelliset henkilötiedot. Tietosuojalautakunnan on oikeus myös määrätä koko henkilökisteri lopetettavaksi, mikäli rekisterinpitäjä toimii lainvastaisesti tai laiminlyö rekisteröityjen tietojen turvallisuuden.

3.13 Henkilökisteririkos

Henkilötietojen tarkastusoikeus on lailla taattu oikeus ja tämän oikeuden toteutumisen estäminen on rikoslaisissa kriminalisoitu. Rikoslain (39/1889) 38 luvun 9 §:n 2 momentin mukaan henkilökisteririkokseen syyllistyy, jos estää tai yrittää estää rekisteröityä käyttämästä hä-

⁷⁰ Tietosuojavaltuutettu 2014.

nelle kuuluvaa tarkastusoikeutta. Henkilörekisteririkoksesta voidaan tuomita sakkoon tai enimmällään yhden vuoden vankeuteen rikoslain 38 luvun 9 §:n mukaisesti.

Jotta henkilörekisteririkoksesta voitaisiin tuomita, on teon pitänyt loukata rekisteröidyn yksityisyyden suojaa tai aiheuttaa vahinkoa tai muuta olennaista haittaa. Teosta voidaan rangaista jos se on ollut tahallinen tai seurausta törkeästä huolimattomuudesta.⁷¹ Henkilörekisteririkokseen voi syyllistyä rekisterinpitäjän lisäksi rekisterinpitäjän palveluksessa oleva henkilö tai toimeksisaaja ja toimeksisaajan palveluksessa oleva henkilö. Henkilörekisterin ylläpitäjän tulee huolehtia siitä, että rekisteri on teknisesti suojattu niin, että asiattomat henkilöt eivät pääse rekisterin tietoihin ja että tiedot säilyvät rekisterissä turvassa. Mikäli rekisterinpitäjä laiminlyö tarpeelliset toimenpiteet rekisterin tietojen suojaamiseksi, voi se johtaa henkilörekisteririkokseen.⁷²

4 Henkilötietojen tarkastusoikeus

Henkilötietolain 6 luku käsittelee rekisteröidyn oikeuksia. Sen lisäksi, että rekisteröityä pitää henkilötietolain 24 §:n perusteella informoida siitä, miten henkilörekisterin tietoja käytetään ja kenelle ulkopuolisille tahoille tietoja luovutetaan, on rekisteröidyllä oikeus tarkastaa henkilörekisteriin tallennetut tiedot. Henkilötietolain 26 §:n mukaan jokaisella on tämä tarkastusoikeus eikä sitä saa rajoittaa salassapitosäännöksin. Rajoituksen tiedonsaantioikeuteen on erikseen säädetty henkilötietolain 27 §:ssä.

Tarkastuspyyntö tulee lain mukaan esittää rekisterinpitäjälle joko kirjallisesti tai käymällä henkilökohtaisesti rekisterinpitäjän luona. Jos rekisteröity ei voi tietoihin tutustua paikalla, tiedot tulee lähettää rekisteröidylle kirjallisesti. Tietojen toimittamistapaan lakipykälässä ei oteta kantaa. Henkilötietolain 28 §:n 2 momentin mukaan rekisterinpitäjän tulee vastata tarkastuspyyntöön kolmen kuukauden sisällä pyynnön esittämisestä. Jos rekisterinpitäjä ei toimita tietoja säädetyssä ajassa tai kieltäytyy tietojen antamisesta ilman pätevää syytä, voi rekisteröity henkilötietolain 28 §:n 2 momentin perusteella pyytää tietosuojavaltuutettua tutkimaan asiaa.

Henkilötietolain 26 §:n perusteella tarkastusoikeus on henkilöään itseään koskeviin tietoihin. Korkein hallinto-oikeus on katsonut päätöksessään 2798/1/00, että henkilötietolain säännöstä tämän osalta ei voida poiketa edes silloin, jos sivullinen itse antaa luvan tietojensa antamiseen. Kyseessä olevan korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa on kyse siitä, että sosiaali-

⁷¹ Rautio 2009, 1050-1051.

⁷² Rautio 2009, 1049-1050, myös Inananen 2009, 365.

toimen huoltoselosteesta oli peitetty muiden henkilöiden kuin rekisteröidyn itsensä tiedon. Korkein hallinto-oikeus katsoi, että henkilötietolain mukaan rekisteröidyllä ei ole oikeutta saada tietoonsa huoltoselosteen koko sisältöä, koska tiedot eivät koskeneet rekisteröityä itseään. Tässä tapauksessa rekisteröidyllä mahdollisesti olisi kuitenkin viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain nojalla oikeus saada tietoonsa myös henkilötietolain nojalla evätyt tiedot.⁷³

4.1 Rekisteröidyn oikeustoimikelpoisuus

Hallituksen esityksessä eduskunnalle holhouslainsäädännön uudistamiseksi (HE 146/1998) oikeustoimikelpoiseksi ihmiseksi on määritelty ihminen, joka ei ole vajaavaltainen. Vajaavaltaisella ei ole oikeutta itse määrätä omaisuudestaan, ei oikeutta tehdä sopimuksia tai muita oikeustoimia.⁷⁴ Holhustoimilain (442/1999) 2 §:n mukaan vajaavaltaiselle henkilöllä tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä (alaikäinen) ja sellaista 18-vuotta täyttänyttä henkilöä, joka on julistettu vajaavaltaiseksi. Holhustoimilain 4 §:n mukaan alaikäisen edunvalvojana toimivat tämän vanhemmat, ellei tuomioistuin ole määrännyt muuta henkilöä alaikäisen huoltajaksi. Täysikäisen edunvalvoja toimii tuomioistuimen tai holhousviranomaisen määräämä henkilö.

Holhustoimilain 8 §:n mukaan tuomioistuin voi määrätä täysikäiselle henkilölle edunvalvojan, mikäli henkilö ei pysty sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi pysty valvomaan omaa etuaan tai huolehtimaan itseään tai varallisuutta koskevista asioista. Hakemuksen tuomioistuimelle edunvalvojan määräämisestä tekee holhousviranomaisen. Holhousviranomaisena Suomessa toimii maistraatti⁷⁵. Holhustoimilain 14 §:n mukaan edunvalvojan määrääminen ei estä päämiestä itse hallitsemasta omaisuuttaan ja tekemästä oikeustoimia, ellei laissa erikseen sitä ole kielletty.

Pankeilla ja vakuutusyhtiöillä on asiakkanaan alaikäisiä henkilöitä, jotka tarvitsevat pankkien ja vakuutusyhtiöiden palveluita. Nuoret käyttävät pankkikortteja ja vakuutuksia tarvitaan esimerkiksi mopoihin ja moottoripyöriin. Alaikäisen puhevallasta säädetään oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 12.1 §:ssä. Alaikäinen henkilö saa 15-vuotta täytettyään käyttää itsenäistä puhevaltaa huoltajansa tai muun laillisen edustajansa rinnalla niissä asioissa, jotka koskevat häntä henkilönä. Tällaisia tapauksia on esimerkiksi lapsen huoltoon liittyvät asiat.

⁷³ KHO 2789/1/00, 23.4.2001.

⁷⁴ HE 146/1998, 7.

⁷⁵ HE 146/1998, 20.

Vakuutusyhtiöiden käytäntösäännöissä on katsottu, että 12-vuotias henkilö voi käyttää itsenäistä tarkastusoikeutta. 15 vuotta täyttänyt henkilö puolestaan käyttää jo itsenäistä päätäntävaltaa tiedoistaan ja tekee itse tarkastuspyynnön.⁷⁶

4.1.1 Edunvalvonnassa oleva asiakas

Edunvalvoja tarvitsee päätöksenteon tueksi kaiken sen tiedon edunvalvottavastaan, jonka edunvalvottava itsekin saisi. Tämän vuoksi edunvalvojalla, joka toimii henkilön laillisena edustajana, on lain turvaama tiedonsaantioikeus. Edunvalvojalla on oikeus samoihin tietoihin, joita edunvalvottaja itsekin saisi ja vastaavasti henkilön tiedonsaantioikeutta rajaavat lait koskevat myös edunvalvojaa. Edunvalvojalla on tiedonsaantioikeus vain niihin tietoihin, joihin hänet on määrätty.⁷⁷

Rajattu tiedonsaantioikeus tulee ottaa huomioon, kun edunvalvonta tekee henkilötietojen tarkastuspyynnön edunvalvottavansa puolesta. Henkilötietolain 5 §:ssä on säädetty huolellisuusvelvoitteesta, jonka vuoksi rekisterinpitäjän täytyy olla tarkka siinä, mitä tietoja rekisteristä antaa edunvalvojalle. Tiedonsaantioikeus tulee tarkistaa ja sen perusteella tehdä arvio siitä, mitä salassa pidettäviä tai arkaluonteisia tietoja asiakkaasta voi edunvalvojalle antaa.⁷⁸

Tuomioistuimet ja holhousviranomaiset määräävät holhoustoimilain puitteissa henkilöille edunvalvojat tarpeen niin vaatiessa. Mikäli henkilö haluaa etukäteen valmistautua tilanteeseen, jossa hän itse ei ole kykenevä hoitamaan asioitaan, hän voi tehdä edunvalvontavaltuutuksen. Edunvalvontavaltuutuksesta on säädetty erillinen laki vuonna 2007 (648/2007). Edunvalvontavaltuutuslain 1 §:n mukaan valtuutusta sovelletaan silloin, kun henkilö itse ei pysty huolehtimaan asioistaan sairauden, henkisen tilan, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi. Edunvalvontavaltuus perustuu henkilön omaan tahtoon ja valtuutusta var-ten tulee tehdä tarkasti määritelty valtakirja. Valtakirjan vaatimukset on lueteltu edunvalvontavaltuutuslain 6 §:ssä. Kun edunvalvontavaltuutuksen tehnyt henkilö ei enää pysty hoitamaan asioitaan, valtakirjassa valtuutetun henkilön pitää pyytää holhousviranomaiselta edunvalvontavaltuutuksen vahvistamista edunvalvontavaltuutuslain 24 §:n mukaisesti. Edunvalvontavaltuutuslain 6 §:n mukaan valtuutuksesta on käytävä ilmi, missä asioissa valtuutettu saa edunvalvottavaa edustaa. Valtuutetun tiedonsaantioikeus koskee vain näiden asioiden hoi-toa.⁷⁹

⁷⁶ Suomen vakuutusyhtiöiden keskusliito 1999, 18.

⁷⁷ Välimäki 2008, 76.

⁷⁸ Tornberg 2012, 231.

⁷⁹ Myös Antila 2007, 1-2, 104.

4.2 Tarkastuspyynnön esittäminen

Henkilötietolain 28 §:n 1 momentissa on säädetty, että henkilötietojen tarkastuspyyntö on esitettävä rekisterinpitäjälle joko omakätisesti allekirjoitetulle asiakirjalla tai pyyntö pitää esittää henkilökohtaisesti rekisterinpitäjän luona. Allekirjoitetun asiakirjan voi korvata muulla vastaavalla tavalla varmennetulla asiakirjalla. Hallituksen esityksessä eduskunnalle henkilötietolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laiksi (HE 96/1998) muulla tavoin varmennetulla asiakirjana pidetään esimerkiksi luotettavaa sähköistä allekirjoitusta. Muusta luotettavasta varmenustavasta hallituksen esityksessä ei ole esimerkkiä. Tarkkaan yksilöimättä jätetyt varmenustavat jättävät mahdollisuuden sille, että lakia ei tarvitse muuttaa sitä mukaan kun tekniikka kehittyy ja uusia tapoja henkilöllisyyden varmistamiseen kehitetään.

Rekisteröidyn pitää henkilötietolain 26 §:n mukaan esitettävä tarkastuspyyntö rekisterinpitäjälle omakätisesti allekirjoitetulla tai vastaavalla tavalla varmennetulla asiakirjalla tai henkilökohtaisesti rekisterinpitäjän luona. Rekisteröidyn asiamies tai edunvalvoja ei voi rekisteröidyn puolesta tarkastuspyyntöä tehdä, vaan halu tarkastuspyynnön tekemiseen on tultava rekisteröidyltä itseltään. Tarkastuspyyntö asiakirjan laatimiseen ja tarkastuspyynnön jälkeisiin toimenpiteisiin rekisteröidyllä on mahdollisuus käyttää avustajaa. Asiamies tai edunvalvoja ei voi omatoimisesti tarkastuspyyntö tehdä.⁸⁰

Tietosuojavaltuutettu on vuonna 2001 käsitellyt tapauksen, jossa asianajaja oli päämiehensä puolesta esittänyt neuvolaan asiakirjapyyntöä. Päämies oli halunnut saada itselleen neuvolassa olevat tiedot itsestään ja lapsestaan. Asiakirjapyyntöä asianajaja oli allekirjoittanut itse eikä pyynnöstä käynyt ilmi, minkä lain nojalla asianajaja tietoja neuvolasta pyytää. Tietosuojavaltuutettu katsoi tässä tapauksessa, että tietopyyntöä ei ole esitetty henkilötietolain määräämällä tavalla. Neuvolan asiakas itse ei ollut tietopyyntöä esittänyt eikä allekirjoittanut sitä. Koska asianajajan esittämä tietopyyntö ei täyttänyt henkilötietolain määräyksiä, tietosuojavaltuutettu ei sen enempää ottanut kantaa siihen, olisiko asianajaja voinut saada tiedot jonkun muun lain nojalla.⁸¹

Tietosuojavaltuutettu on laatinut valmiin lomakkeen tarkastuspyynnön tekemiseen. Lomake on yksinkertainen, eikä vaadi rekisteröidyltä rekisterinpitäjän henkilörekisterien tarkempaa tuntemista. Lomakkeeseen tulee merkitä vastaanottajaksi rekisterinpitäjän nimi ja yhteystiedot. Tämän jälkeen rekisteröidyn on eriteltävä, haluaako hän tiedot kaikista rekistereistä koko rekisterinpidon ajalta vai kohdistuuko tarkastuspyyntö tiettyyn ajanjaksoon. Lisäksi tarkas-

⁸⁰ Voutilainen 2012, 259-260.

⁸¹ Tietosuojavaltuutetun kannanotto 18.1.2001.

tuspyynnön voi kohdistaa tiettyihin tietoihin tai asiakirjoihin. Rekisteröity voi valita, haluaako tutustua tietoihin rekisterinpitäjän luona vai haluaako tiedot tulosteena. Lopuksi tarkastuspyynnön tekijän on täytettävä lomakkeen omat henkilö- ja yhteystiedot. Tarkastuspyyntö on lisäksi päivättävä ja allekirjoitettava.⁸²

4.3 Tietojen antaminen rekisteröidylle

Ennen kuin rekisterinpitäjä voi tietoja rekisteröidylle luovuttaa, tulee rekisterinpitäjän varmistua siitä, että tiedot luovutetaan oikealle henkilölle. Rekisteristä annettavat tiedot tulee antaa rekisteröidylle selkeässä muodossa. Tiedot tulee toimittaa rekisteröidylle ilman tarpeetonta viivytystä lain säätämän määräajan puitteissa.

4.3.1 Rekisteröidyn henkilöllisyyden varmistaminen

Henkilötietolain 26 §:n mukaan henkilöllä on tarkastusoikeus itseään koskeviin tietoihin. Tästä syystä rekisterinpitäjän pitää varmistaa rekisteröidyn henkilöllisyys ennen tietojen luovuttamista, ettei tietojen annon yhteydessä luovuteta tietoja, joihin rekisteröidyllä ei ole oikeutta. Mikäli tarkastuspyyntö tehdään rekisterinpitäjän luona henkilökohtaisesti, on henkilöllisyyden varmentaminen helppoa rekisteröidyn henkilöllisyystodistuksen avulla. Jos rekisteröity lähettää henkilötietojen tarkastuspyynnön postitse rekisterinpitäjälle, tulisi tässäkin tapauksessa henkilöllisyys varmistaa. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että pelkkä omakätisesti allekirjoitettu henkilötietojen tarkastuspyyntölomake ei riitä varmistamaan henkilöllisyyttä riittävästi, ellei rekisterinpitäjällä ole erikseen käsialanäytettä rekisteröidystä⁸³.

Henkilötietolain 28 §:ssä on säädetty, että tietopyynnön voi omakätisesti allekirjoitetun asiakirjan lisäksi varmentaa muulla vastaavalla tavalla, kuten hallituksen esityksessä mainitulla sähköisellä tunnistamisella. Sähköisestä tunnistamisesta voidaan käyttää esimerkiksi kun rekisteröity voi esittää tarkastuspyynnön pankille ja henkilöllisyys varmennetaan verkkopankkitunnuksin. Vahva tunnistamiskeino on myös Väestörekisterikeskuksen ylläpitämä kansalaisvarmenne, joka löytyy poliisin myöntämästä henkilökortista⁸⁴. Useimmilta suomalaisilta nykyään löytyvät jo verkkopankkitunnukset, joita voi käyttää tunnistamiseen niin yksityisten yri-

⁸² Lomake on saatavilla tietosuojavaltuutetun internet -sivuilta http://www.tietosuoja.fi/material/attachments/tietosuojavaltuutettu/tietosuojavaltuutetuntoimisto/lomakeet/tarkastuspyyntojakorjaamisvaatimus/ZlHBuY6wR/KOPIO_ALKUPER_SIVUILTA_Rekisteritietojen_tarkastuspyynto.pdf.

⁸³ Voutilainen 2012, 260.

⁸⁴ Väestörekisterikeskus 2013.

tysten tarjoamiin palveluihin kuin julkishallinnon palveluihin. Sähköinen tunnistamisen käyttö on yleistynyt sitä mukaan palvelun tarjoajat ja käyttöturvallisuus on lisääntynyt⁸⁵.

4.3.2 Tietojen toimittaminen rekisteröidylle

Henkilötietolain 28 §:ssä on rekisterinpitäjälle annettu 3 kuukauden määräaika tietojen toimittamiseen. Tiedot henkilökisteristä on toimitettava rekisteröidylle mahdollisimman pian tarkastuspyynnön esittämisestä. Lain mukaan rekisterinpitäjän on annettava rekisteröidylle mahdollisuus tutustua tietoihin rekisterinpitäjän luona tai toimitettava tiedot kirjallisesti, mikäli rekisteröity näin pyytää.

Eduskunnan oikeusasiamies on päätöksessään 161/4/07 puuttunut erään kaupungin toimintaan, kun kaupungin sosiaalikeskuksen asiakas ei ole saanut henkilötietolain mukaisesti esitettyyn henkilötietojen tarkastuspyyntöön vastausta 3 kuukauden sisällä. Asiakas oli esittänyt tietopyynnön kaupungille elokuussa ja kaikki pyydetty tiedot oli lähetetty hänelle lopulta joulukuussa. Kaupunki oli kertonut omassa selvityksessään, että tietojen toimittaminen oli viivästynyt henkilökunnan vähyyden ja kiireisen työtilanteen vuoksi. Akuutit työtehtävät olivat menneet tietopyynnön edelle. Oikeusasiamiehen mukaan kaupungilla on julkisen vallan edustajana huolehtia siitä, että sillä on käytössään riittävästi henkilökuntaa lainmukaisten tehtävien hoitamiseen määräajassa. Kiire tai henkilöstöpula ei ole pätevä syy jättää tietopyyntöä hoitamatta ajoissa.⁸⁶

Henkilötietolaissa ei ole määrätty, millä tavalla kirjallisesti rekisterintiedot tulee rekisteröidylle antaa. Yleisin toimitustapa lienee perinteinen kirjeposti. Sähköisten palveluiden yleistyminen ja tietojen vaihto sitä kautta mahdollistaa myös sen, että tiedot toimitetaan rekisteröidylle rekisterinpitäjän sähköisen palvelun kautta. Normaalia sähköpostia tietojen toimittamisessa tulisi välttää, koska arkaluonteisia tietoja ei saa lähettää suojaamattoman sähköpostiyhteyden kautta.⁸⁷

Tiedot henkilökisteristä on annettava asiakkaalle maksutta kerran vuodessa. Korkein hallinto-oikeus on käsitellyt päätöksessään 1771 ja 1861/2/05 tietojen antamisen maksuttomuutta. Tapauksessa pankin asiakas oli pyytänyt pankilta tiedot asiakkaan takaaman lainan lainata-
pahtumista ja lainassa käytetyistä korkoprosenteista. Pankki oli katsonut, että kyseiset tiedot

⁸⁵ Kuopus 2002, 233.

⁸⁶ Oikeusasiamiehen päätös 161/4/07, 4.8.2008.

⁸⁷ kts esim. Voutilainen 2012, 261.

eivät kuulu sen asiakasrekisteriin ja tietojen etsimisestä aiheutuneet kulut veloitetaan asiakkaalta. KHO:n mukaan tietojen keräämisen vaikeus ja työstä aiheutuvat kustannukset eivät ole merkityksellisiä. Suurin osa tiedoista käsitellään nykyään sähköisesti. Asiakkaan tiedonsaanti oikeus koskee myös lainan maksutapahtumia ja korkoprosenttitietoja. KHO katsoi, ettei pankki toimisi huolellisesti, ellei se pystyisi liittämään tiedossaan olevia maksutapahtumia ja korkotietoja johonkin tiettyyn asiakkaaseen. Asiakkaalla oli oikeus saada pyytämänsä tiedot ilmaiseksi pankilta.⁸⁸

4.3.3 Tietojen selvyys

Henkilötietolain 28 §:n 2 momentin mukaan tiedot henkilörekisteristä on annettava rekisteröidylle ymmärrettävässä muodossa. Mikäli tiedoissa on rekisterinpitäjän käyttämiä omia koodoja, lyhenteitä tai ammattisanastoa, tiedot pitää käydä läpi rekisteröidyn kanssa ja selvittää, mikäli rekisteröidylle jää jotain epäselväksi. Jos tiedot on lähetetty rekisteröidylle postitse, rekisteröidyllä on oikeus tämän jälkeen saada lisätietoja rekisterinpitäjältä, jos tiedot ovat epäselviä.⁸⁹

Eduskunnan apulaisoikeuskansleri on kiinnittänyt huomiota päätöksessään OKV/886/1/2007 kunnallisen sosiaali- ja terveystoiminnan toimintaan, kun asiakas ei ollut saanut henkilötietojen tarkastuspyynnön perusteella selviä tietoja kunnalta. Sosiaali- ja terveystoimi oli lähettänyt asiakkaalle postitse epäselviä tulosteita ja asiakas oli saanut lukukelpoiset tiedot vasta yli viiden kuukauden kuluttua tietopyynnön esittämisestä.⁹⁰

4.4 Rekisterinpitäjän kieltäytyminen

Henkilötietolain 28 §:n 2 momentti antaa rekisterinpitäjälle mahdollisuuden kieltäytyä tietojen antamisesta rekisteröidylle. Kieltäytyessään tietojen antamisesta tarkastuspyynnön johdosta, rekisterinpitäjän tulee lain mukaan antaa rekisteröidylle kirjallinen todistus. Todistuksesta on käytävä ilmi syy siihen, miksi tietoja ei voida rekisteristä antaa. Tietosuojavaltuutettu on laatinut myös rekisterinpitäjiä varten valmiin mallin kieltäytymistodistuksesta.⁹¹

⁸⁸ KHO 1771 ja 1861/2/05, 27.2.2007.

⁸⁹ Vuotilainen 2012, 262-263.

⁹⁰ Apulaisoikeuskansleri OKV/886/1/2007, 6.3.2009.

⁹¹ Lomake on saatavilla Tietosuojavaltuutetun internet-sivuilta http://www.tietosuoja.fi/material/attachments/tietosuojavaltuutettu/tietosuojavaltuutetun toimisto/omakkeet/tarkastuspyyntojakorjaamisvaatimus/eyGa4iVrT/KOPIO_ALKUPER_SIVUILTA_Tarkastusoikeuden_tottamamisesta_kieltaytyminen.pdf.

Saatuun kieltäytymistodistuksen, rekisteröity voi saattaa asian tietosuojavaltuutetun käsiteltäväksi henkilötietolain 28 §:n 2 momentin perusteella. Tietosuojavaltuutettu pyytää asiasta selvityksen rekisterinpitäjältä ja tarvittaessa pyytää lisäselvitystä myös rekisteröidyltä. Saatujen selvitysten perusteella tietosuojavaltuutettu joko hylkää rekisteröidyn tekemän tietopyynnön tai määrää rekisterinpitäjää antamaan rekisteröidylle tämän pyytämät tiedot.⁹² Kummankin osapuolen on mahdollista valittaa henkilötietolain 45 §:n perusteella tietosuojavaltuutetun päätöksestä hallinto-oikeuteen ja tarvittaessa edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Valitusprosessissa sovelletaan hallintokäyttölain säännöksiä.

4.5 Tiedon saannin rajoitukset

Henkilötietolain 27 §:ssä on erikseen lueteltu ne syyt, joiden perusteella rekisterinpitäjä voi kieltäytyä tietojen antamisesta rekisteröidylle. Koska tarkastusoikeus on pääsääntö, on lakiin otettu tyhjentävä listaus poikkeuksista. Tarkastusoikeuden rajoituksia ei saa tulkita laeamin, mitä laissa on kirjattu.

4.5.1 Valtion turvallisuus ja yleinen järjestys

Henkilötietolain 27 §:n 1 kohdan mukaan tiedonsaantia on mahdollista rajoittaa, jos se vaarantaa valtion turvallisuuden tai uhkaa yleistä järjestystä. Tietoja ei tarvitse antaa, jos siitä on haittaa rikoksien ehkäisemiselle ja niiden selvittelylle. Poliisin ja puolustusvoimien rekisterit ovat tämän tyyppisiä rekistereitä, joihin tiedonsaantioikeutta ei automaattisesti ole. Tiedonsaantia voidaan rajoittaa myös muutoin kuin Suomen valtion turvallisuuden nimissä, esimerkiksi kansainvälisen terrorismintorjunnan vuoksi⁹³.

4.5.2 Terveiden tai muun tärkeän edun vaarantuminen

Henkilötietolain 27 §:n 2 kohdan mukaan rekisteröidylle ei tarvitse antaa tietoja, mikäli tiedon antaminen saattaisi vakavaa varaa tämän terveydelle ja hoidolle. Samoin jos tiedon antaminen vaarantaisi jonkun muun henkilön terveyden tai hoidon, niin tietoja ei tarvitse antaa. Tiedon antaminen voidaan kieltää myös, mikäli se vaarantaisi toisen henkilön erittäin tärkeän yksityisen edun.

Henkitietolakia edeltäneen henkilörekisterilain (471/1987) perusteena olevassa hallituksen esityksessä eduskunnalle henkilörekisterilaiksi ja siihen liittyviksi laiksi (HE 49/1986) on esi-

⁹² Tietosuojavaltuutettu 2014, 10.

⁹³ Ollila 2002, 297.

merkkitaipaukseksi annettu sellainen tilanne, jossa henkilön terveydentilaa koskevat tiedot vaarantaisivat tämän mielenterveyden. Tietojen antamisen arvioinnin suorittaa lääkäri tai lääkärin ohjauksessa oleva muu terveydenhoitoalan henkilö. Toisen henkilön yksityisen edun vaarantumisessa on hallituksen esityksessä otettu esimerkiksi tapaus, jossa poliisi voi kieltäytyä antamasta tietoa rikoksesta epäillylle siitä, kuka henkilö on rikoksesta epäillyn ilmoittanut poliisille.⁹⁴

4.5.3 Tutkimus ja tilastointi

Jos henkilökisteriä pidetään yllä vain historiallisen tai tieteellisen tutkimuksen vuoksi, tietoja rekisteristä ei tarvitse antaa henkilötietolain 27 §:n 3 kohdan perusteella. Sama koskee tilastointia varten luotuja rekistereitä. Henkilökisterilain pohjalla olevassa hallituksen esityksessä (49/1986) on katsottu, että tällaisia rekistereitä ei käytetä rekisteröityyn kohdistuvan päätöksenteon apuna eikä ne tällöin vaaranna rekisteröidyn oikeusturvaa⁹⁵. Asiantila pidettiin ennallaan kun henkilökisterilaki korvattiin henkilötietolailla.

Tarkemmin tilastoinnista on säädetty tilastolaissa (280/2004). Tilastolain 1 §:n ja 2 §:n mukaan lain tarkoituksena on määritellä, miten ja mihin tarkoituksiin valtion ylläpitämät Tilastokeskus, Luonnonvarakeskus, Tulli ja Terveyden ja hyvinvoinninlaitos saavat kerätä tietoja henkilöistä. Tilastoinnilla kerätään tietoa yhteiskunnallisen päätöksen ja suunnittelun tueksi ja tilastoja voidaan käyttää tieteellisessä tutkimuksessa. Tilastolain 5 §:n mukaan tiedot tilastoihin tulisi kerätä mahdollisuuksien mukaan niin, ettei tunnistetietoja yksittäisestä ihmisestä käytettäisi. Kun tilastoissa ei ole kerättyä tunnistetietoja, esimerkiksi nimeä tai henkilötunusta, tilaston tietoja ei voi yhdistää tiettyyn ihmiseen.

4.5.4 Valvonta- ja tarkastustehtävät

Valvonta- ja tarkastustehtäviä varten ylläpidetyt rekisterit ovat sellaisia, joista tietoja ei tarvitse antaa henkilötietolain 27 §:n 4 kohdan perusteella. Tiedonannosta voidaan pidättäytyä, jos se on välttämätöntä Suomen tai Euroopan unionin tärkeän taloudellisen tai rahoituksen turvaamiseksi. Henkilötietolakiin on tämä rajoitus otettu mukaan koska tietosuojadirektiivin (95/46/EY) 13 artiklassa on määrätty, että tiedon saannin rajoitukselle varmistettaisiin jäsenvaltiolle tai Euroopan unionille tärkeä taloudellinen tai rahoituksellinen etu. Tieto voi koskea myös jäsenvaltion tai EU:n verotusta tai talousarviota. Julkisen vallan käyttäessä tarkastus-, valvonta- tai sääntelytehtäväänsä, tiedonsaantia saa rajoittaa.

⁹⁴ HE 49/1986, 36.

⁹⁵ HE 49/1986, 36.

5 Pankki- ja vakuutusalan erityishuomiot henkilötietojen suojaan

Henkilötietolain 42 §:ssä on säädetty toimialakohtaisista käytännesäännöistä. Käytännesääntöjen avulla sovelletaan henkilötietolain määräyksiä ja edistetään hyvää tietojenkäsittelytapaa. Käytännesääntöjen luomisessa on mahdollista saada tietosuojavaltuutetun apua ja tietosuojeluvaltuutettu voi tarkistaa, että laaditut käytännesäännöt täyttävät henkilötietolain määräykset. Vuonna 1999 Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto laati omat käytännesäännöt vahinko- ja henkivakuutusyhtiöiden toimintaa varten. Finanssialan Keskusliitto on puolestaan luonut vuonna 2009 käytännesäännöt henkilötietojen käsittelyyn luottolaitoksille ja näitä sääntöjä on päivitetty vuonna 2012. Kummassakin käytännesäännössä on käyty läpi henkilötietolain määräykset ja tarkasteltu niiden vaikutuksia vakuutus- ja luottoalalla.⁹⁶

Vakuutusyhtiöiden toimintaa sääntelevät eri lait sen mukaan, millaista toimintaa vakuutusyhtiö harjoittaa. Vakuutusyhtiölaki (521/2008) sääntelee suomalaisten keskinäisten ja osakeyhtiömuotoisten vakuutusyhtiöiden toimintaa. Eläkevakuutuksia hoitavat vakuutusyhtiöt noudattavat lakia työeläkevakuutusyhtiöistä (354/1997). Vakuutusyhdistyslaki (1250/1987) sääntelee paikallisesti toimivia vakuutuslaitoksia, jotka perustavat toimintansa vakuutuksenottajien keskinäiseen vastuuseen. Ulkomaisilla vakuutusyhtiöillä on lisäksi oma laki, laki ulkomaisista vakuutusyhtiöistä (398/1995), jota sovelletaan ulkomaisten vakuutusyhtiöiden harjoittamaan toimintaan Suomessa. Laki rahoitus- ja vakuutusryhmittymien valvonnasta (699/2004) tulee sovellettavaksi, jos vakuutusyhtiön toimintaan kuuluu myös rahoitusalan toimintaa.

Eri vakuutusyhtiömuotojen toimintaa säätelevien lakien lisäksi eri vakuutuslajeille löytyy omat säännöksensä. Vakuutuslakia (543/1994) sovelletaan henkilövakuutukseen ja vahinkovakuutukseen. Tarkempia säännöksiä muista vakuutusmuodoista löytyy erillislaeista. Esimerkiksi liikennevakuutuksella (279/1959), potilasvahingoilla (585/1986), ympäristövahinkovakuutuksella (81/1998) ja työtapaturma- ja ammattitaudeille (459/2015) on omat lakinsa. Vakuutuslakia 1 §:n mukaan lakia sovelletaan liikenne-, potilas- ja ympäristövahinkovakuutuksiin, mikäli toisin ei ole säännelty näiden vakuutuslajien omissa laeissa. Eri toimialoille on säännelty näiden lisäksi omia pakottavia säännöksiä, joiden mukaan vakuutus on otettava mahdollisten toiminnasta aiheutuvien vahinkojen varalta. Esimerkiksi merilain (674/1994) 10 luvun 10 § pakottaa öljyaluksen omistajan ottamaan vastuuvakuutuksen öljyvahingon varalta.⁹⁷

⁹⁶ Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto 2009, 1 ja Finanssialan Keskusliitto 2012, 4.

⁹⁷ Myös Lehtipuro 2004, 115.

Pankin kuuluvat luottolaitoksiin, joiden toimintaa säädellään luottolaitostoiminnasta annetussa laissa (610/2014). Luottolaitostoimintalain 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on säännellä sitä, kenelle oikeus harjoittaa luottolaitostoimintaa annetaan ja millä edellytyksin sekä sitä, miten luottolaitoksien toimintaa valvotaan. Pankkien toimintaan liittyy myös luottotietolaki (527/2007), jossa on määräykset siitä, miten niin yksityisten henkilöiden kuin yritystenkin luottotietoja käsitellään. Luottotietolain 2 §:n mukaan lain tarkoituksena on, että henkilöiden ja yritysten luottokelpoisuudesta olisi saatavilla ajantasaista ja oikeaa tietoa, joka puolestaan auttaa siinä, että luotonantotavat ovat asianmukaiset.

5.1 Henkilötietojen käsittely vakuutusyhtiöissä

Henkilötietojen piiriin vakuutustoiminnassa kuuluu henkilön tunnistetietojen lisäksi tiedot henkilön vakuutussopimusten sisällöstä. Vakuutussopimuksista käy esimerkiksi ilmi, ketkä ovat vakuutetun edunsaajia ja millaista omaisuutta henkilö on vakuuttanut. Jos vakuutusyhtiö joutuu maksamaan korvauksia vakuutetulle, korvaustoiminnan tiedot katsotaan myös henkilötiedoiksi. Korvauksen maksuun aiheuttaneessa tapahtumassa voi olla mukana myös muita osapuolia kuin pelkästään vakuutettu itse. Henkilötiedoiksi katsotaan myös ne tiedot, joita vakuutusyhtiö kerää itse tai saa muilta tahoilta koskien henkilön ominaisuuksia, toimintatapoja, luotettavuutta ja muita henkilöön kohdistuvia luonnehdintoja.⁹⁸

5.1.1 Sivullisten henkilötiedot

Vakuutusyhtiöillä on henkilötietolain 8 §:n 4 kohdan mukaan oikeus käsitellä henkilötietoja kun ne hoitavat lakiin perustuvia tehtäviään. Näitä tehtäviä hoitaessaan vakuutusyhtiöt voivat kerätä henkilötietoja muistakin kuin pelkästään omista asiakkaistaan. Henkilötietojen keräämiseen on kuitenkin oltava selkeä peruste ja yhteys vakuutusyhtiön toimintaan. Esimerkiksi vakuutusyhtiön tiedossa voi olla vakuutetun edunsaajan henkilötiedot, ilman, että edunsaaja itse tietää olevansa vakuutusyhtiön rekistereissä.⁹⁹

Henkilötietolaissa on määritelty henkilötietojen käsittelyn yleiset periaatteet. Henkilötietolain 9 § käsittelee tarpeellisuusvaatimusta, jonka mukaan henkilötietojen käsittelyn tulee olla tarpeellista tietojen käyttötarkoituksen kannalta. Suorittaessaan korvaustoimintaa, vakuutusyhtiöt saavat paljon erilaista tietoa muistakin henkilöistä kuin vakuutetusta itsestään.

⁹⁸ Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto 1999, 5.

⁹⁹ Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto 1999, 7.

Muista osapuolista kertynyt tieto, joka ei ole oleellista käsiteltävän korvaustapauksen osalta, tulisi hävittää eikä tarpeettomia tietoja tulisi säilyttää.¹⁰⁰

Kun vakuutusyhtiön asiakas käyttää henkilötietojen tarkastusoikeuttaan, vakuutusyhtiön tulee huolehtia, ettei hänelle anneta tietoja sivullisista. Henkilötietolain 26 §:n mukaan henkilötietojen tarkastusoikeus käsittää oikeuden vain omiin tietoihin, eikä sen perusteella voi antaa tietoja esimerkiksi autokolarin vastapuolesta vakuutetulle. Vakuutusyhtiö ei saa kertoa, kuinka paljon ovat maksaneet korvauksia vastapuolelle tai antaa tietoja vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvista terveydentilatiedoista vastapuolta koskien.¹⁰¹

5.1.2 Alaikäisten lasten henkilötiedot

Vanhempien oikeus saada tietoja lastensa henkilötiedoista päättyy, kun lapsi tulee täysi-ikäiseksi ja ei enää ole holhoustoimilain 2 §:n mukaan vajaavaltainen. Vakuutusten kohdalla vanhempien oikeus saada vakuuttamastaan lapsestaan ja vakuutuksen sisällöstä tietoja päättyy samoin lapsen tultua täysi-ikäiseksi. Vakuutusyhtiö voi tietoja kuitenkin antaa, jos vakuutettu itse antaa luvan tietojen antamiseen vanhemmilleen.¹⁰²

5.1.3 Salassapitovelvollisuus

Vakuutusyhtiölaissa on erikseen säädetty vakuutusyhtiöiden salassapitovelvollisuudesta. Vakuutusyhtiölain 30 luvun 1 §:n mukaan salassapitovelvollisuuden alle kuuluvat tiedot asiakkaan terveydentilasta, taloudellisesta asemasta ja muista henkilökohtaisiin oloihin liittyvät seikat. Erilaiset liike- ja ammattisalaisuudet ovat myös vaitiolovelvollisuuden alaisia. Vakuutusyhtiölain 30 luvun 3 §:n perusteella vakuutusyhtiöt voivat kuitenkin näitä tietoja antaa esimerkiksi viranomaisille ja muille vakuutusyhtiöille ilman, että ne rikkoisivat salassapitovelvollisuuttaan.

Kun rekisteröity käyttää henkilötietolain mukaista tarkastusoikeuttaan omiin tietoihinsa, täytyy vakuutusyhtiön antaa myös ne tiedot rekisteröidystä, jotka ovat erikseen säädetty salassapitovelvollisuuden piiriin. Salassapitovelvollisuus ei rajoita vakuutusyhtiön asiakkaan, rekis-

¹⁰⁰ Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto 1999, 8.

¹⁰¹ Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto 1999, 18.

¹⁰² Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto 1999, 15.

teröidyn, oikeutta saada tietoja. Salassapitovelvollisuudella turvataan se, etteivät tiedot joutuisi ulkopuolisten käsiin.¹⁰³

5.1.4 Vakuutusyhtiö julkisen vallan käyttäjänä

Vakuutusyhtiöt toimivat yksityisellä sektorilla, mutta vakuutusyhtiöille on määrätty myös tehtäviä lakiin perustuen. Henkilötietolain 12 §:n 5 kohdassa on säädetty, että arkaluonteisia henkilötietoja saa käsitellä rekisterinpitäjän lakiin perustuvassa tehtävässä. Vakuutusyhtiö saa käsitellä henkilötietoja ilman vakuutetun erillistä suostumusta henkilötietojen käsitte-lyyn, kun se hoitaa lakisääteisiä vakuutuksia.

Lakisääteisiä tehtäviään hoitaessa vakuutusyhtiöt käyttävät julkista valtaa ja tekevät ratkaisuja, joissa toisena osapuolena on yksittäinen asiakas, jonka korvaussaatava on kyseessä¹⁰⁴. Lakisääteisten vakuutusten osalta vakuutusyhtiöiden on otettava huomioon laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta, joka säätelee viranomaisten toiminnan julkisuutta. Julkisuuslain 1 §:n mukaan viranomaisten asiakirjat ovat julkisia, ellei laissa toisin määrätä. Esimerkiksi yksityisen henkilön varallisuutta ja muuta taloudellista asemaa koskevat tiedot ovat sellaisia, joista ei saa tietoja antaa julkisuuslain 24 §:n 23 kohdan mukaan. Salassa pidettäviä tietojen antamisesta toisille osapuolille ja toisille viranomaisille on julkisuuslain 7 luvussa erikseen säännelty poikkeustapaukset.

5.1.5 Väärinkäyttö- ja vahinkorekisterit

Vakuutusyhtiölain 30 luvun 3 §:n 6 kohdassa määrätään poikkeuksesta tietojen salassapitovelvollisuuteen. Vakuutusyhtiöillä on oikeus vaihtaa tietoja keskenään estääkseen vakuutusyhtiöihin kohdistuvaa rikollisuutta. Vakuutuskorvausten väärinkäytösten vuoksi vakuutusyhtiöt saavat lisäksi kertoa toisilleen niille ilmoitetuista vahingoista.

Tietojen vaihdolla halutaan estää se, että vakuutuskorvauksia käytetään väärin. Lakiin perustuvaan tietojen vaihtoon tulee ensin hakea lupa tietosuojalautakunnalta, ennen kuin tietoja voi jakaa eri vakuutusyhtiöiden välillä. Tietosuojalautakunta on myöntänyt toistaiseksi oikeuksia pitää yllä väärinkäyttökisteriä. Väärinkäyttökisterin on katsottu olevan tarpeellinen vakuutusyhtiöihin kohdistuvien petosten ehkäisyssä. Väärinkäyttökisteriin rekisteröidylle henkilölle on ilmoitettava, kun ensimmäinen väärinkäytös rekisteriin kirjataan. Samoin henkilölle on ilmoitettava, mikäli häneltä evätään vakuutus tai vakuutusyhtiö tekee muun kielteisen päätöksen sen vuoksi, että henkilöstö on merkintä väärinkäyttökisterissä. Vakuutusyh-

¹⁰³ Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto 1999, 18.

¹⁰⁴ Lehtipuro 2004, 259.

tiöiden on kuitenkin annettava lakisääteiset vakuutukset, vaikka henkilö olisi väärinkäyttökisterissä.¹⁰⁵

Tietosuojalautakunta on vuonna 2009 antanut toistaiseksi voimassa olevan luvan vahinkorekisterin ylläpitämiseksi. Aiemmin lupa oli määräaikainen, koska haluttiin ensin seurata, miten vahinkorekisteri toimii käytännössä. Päätöksessään 4/2009 tietosuojalautakunta on katsonut, että vahinkotapausten ilmoittaminen ja niiden seuraaminen on vakuutusyhtiöiden edun mukaista. Vahinkorekisteriin ilmoitetuilla vahingoilla halutaan estää se, että yhdestä vakuutus tapahtumasta haettaisiin useampaa korvausta eri vakuutusyhtiöiltä. Vahinkorekisteriin voidaan merkitä myös tiedot siitä, mikäli korvauksen hakija hakee useita korvauksia tai korvaushakemukset johtuvat samanlaisista vahingoista.¹⁰⁶

5.1.6 Vakuutusyhtiöiden oikeus rajoittaa henkilötietojen tarkastusoikeutta

Henkilötietolain 27 §:n 2 kohdassa on henkilötietojen tarkastusoikeuden rajoituksien osalta säädetty, että tietoja ei tarvitse antaa, mikäli tietojen antaminen vaarantaa henkilön terveyden tai hoidon tai vaarantaa muun henkilön oikeuden. Vakuutusyhtiöissä lääkäri tai lakimies ratkaisee sen, onko tietojen antaminen vaaraksi asiakkaan terveydelle tai hoidolle¹⁰⁷. Toisen henkilön oikeudet voivat vaarantua esimerkiksi silloin, jos vakuutusyhtiö antaisi tietoja henkilövakuutuksen edunsaajasta. Vakuutusyhtiöiden käytännesäännöissä on ohjeistettu, että tiedot edunsaajasta antaisi vain vakuutuksenottaja.¹⁰⁸

Vakuutusyhtiöön kohdistuneen rikoksen selvittämiseksi tai sen ehkäisyksi on tarpeellista rajoittaa tai evätä kokonaan tietojensaantioikeus henkilötietolain 27 §:n 1 kohdan perusteella. Väärinkäytökseen syyllistyneelle asiakkaalle ei tarvitse vakuutusyhtiön henkilörekistereistä antaa niitä tietoja, jotka koskevat tahallisesti aiheutettua vahinkoa.¹⁰⁹

5.2 Henkilötietojen käsittely pankeissa

Luottolaitosten henkilötietojen käsittelystä on määräys koskien salassapitovelvollisuutta luottolaitoslain 15 luvun 14 §:ssä. Salassapitovelvollisuus on säädetty asiakkaan arkaluonteisten tietojen suojelemiseksi. Pankkisalaisuus on vahva eikä sitä voi helposti kiertää. Finanssialan Keskusliitto on laatinut erillisen ohjeistuksen pankkisalaisuutta koskien. Pankkisalaisuusohjeistuksen viimeisin versio on vuodelta 2009. Finanssialan Keskusliitto on myös laatinut käytännesäännöt henkilötietojen käsittelystä luottolaitoksille. Käytännesäännöissä on otettu huomioon

¹⁰⁵ Lehtipuro 2004, 269.

¹⁰⁶ Tietosuojalautakunta 14.12.2009, 4/2009.

¹⁰⁷ Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto 1999, 19.

¹⁰⁸ Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto 1999, 10.

¹⁰⁹ Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto 1999, 19.

luottotoiminnan erityiskysymykset, jotka koskevat esimerkiksi asiakkaiden luottotietojen käyttöä¹¹⁰.

Samalla tavalla kuin vakuutuslaitokset, luottopalveluita tarjoavat pankit ovat yksittäiseen asiakkaaseen nähden vahvemmassa asemassa. Ilman pankkitiliä ei pysty tulemaan toimeen nyky-yhteiskunnassa. Palkat, työttömyyskorvaukset tai muut etuudet maksetaan pankkitilille, laskujen maksu käteisellä on harvinaista ja nettipankin käyttö syrjäyttää muut laskujenmaksutavat. Ihmiset tarvitsevat pankeilta lainaa asuntoa tai muita hankintoja varten. Rahaa lainatessaan pankit käyttävät merkittävää valtaa valitessaan asiakkaansa ja sen, millä maksuehdoilla lainaa annetaan.

5.2.1 Pankkisalaisuus ja salassapitovelvollisuus

Pankkisalaisuus perustuu luottolaitoslain 15 luvun 14 §:ään. Luottolaitos määrätään pitämään salassa asiakkaansa taloudellista asemaa tai henkilökohtaisia oloja koskevat tiedot. Salassapidon alaisuuteen kuuluvat myös asiakkaan liike- tai ammattisalaisuudet. Näitä tietoja luottolaitokset eivät saa antaa eteenpäin ilman asiakkaan antamaa suostumusta. Salassapitovelvollisuus sitoo myös luottolaitoksen yhteistyötahoja, esimerkiksi asiamiehiä, jotka toimivat pankin lukuun tai muiden luottolaitosten kanssa muodostettuja yhteenliittymiä.

Hallituksen esityksessä eduskunnalle luotto- ja rahoituslaitoksia ja niiden toimintaa koskevasi lainsäädännöksi (HE 295/1992) on katsottu, että luottolaitokset antavat yhä enemmän toimeksiantoja ulkopuolisille niistä tehtävistä, jotka kuuluvat luottolaitoksille. Tästä syystä myös ulkopuolisten tahojen on noudatettava luottolaitoksia sitovaa salassapitovelvollisuutta.¹¹¹

Pankkisalaisuus on pohja sille, että pankkitoimintaa ylipäätään voidaan harjoittaa. Asiakkaiden on voitava luottaa siihen, että heidän tietonsa pysyvät salassa. Kun asiakkaat luottavat pankkiin, pankilla on mahdollisuus kilpailla asiakkaista, eivätkä asiakkaat siirry niihin maihin, joissa on tiukempi lainsäädäntö pankkisalaisuuden suhteen. Pankkisalaisuus ei kuitenkaan anna suojaa, mikäli pankin asiakas on syyllistynyt rikolliseen toimintaan. Pankilla on velvollisuus antaa tietoja asiakkaasta poliisille ja syyttäjälle pankkisalaisuuden estämättä. Viranomaisten tietojensaantioikeus on lailla erikseen määrätty. Luottolaitoksia valvovilla viranomaisilla ja muilla tarkastuselimillä on myös oikeus saada pankkisalaisuuden piirin kuuluvia tietoja. Viranomaisten on kuitenkin noudatettava lakia, mikäli antavat pankeilta saatuja asiakkaiden tietoja

¹¹⁰ Finanssialan Keskusliitto 2012, 8.

¹¹¹ HE 259/1992, yksityiskohtaiset perustelut 12. luku 93 §.

edelleen eteenpäin. Luottolaitoksia valvoville viranomaisille on haluttu antaa tietojensaanti-oikeus, jotta luottolaitosten toimintaa pystyttäisiin paremmin valvomaan.¹¹²

Pankkisalaisuuden kestoaikaa ei ole määrätty. Pankkisalaisuuden piiriin kuuluvat ne tiedot, jotka on annettu pankille ennen asiakassuhteen alkamista ja tiedot pysyvät salaisina myös sen jälkeen kun asiakassuhde on päättynyt. Luottolaitosten työntekijöitä pankkisalaisuus sitoo työsuhteen päättymisen jälkeenkin.¹¹³

5.2.2 Asiakkaan tunteminen

Luottolaitokselle voi olla monia erilaisia asiakasryhmiä. Suurin ryhmä ovat tavalliset tilinomisajat ja tilien käyttäjät sekä luotonhakijat ja luottoa saaneet velalliset. Velallisasiakkaiden lisäksi pankkien asiakkaiksi katsotaan velkojen takaajat ja pantinantajat. Lisäksi pankilla voi olla asiakkaita, jotka käyttävät pankkien tallelokeropalvelua tai jotka käyvät arvopaperikauppaa pankin välityksellä.¹¹⁴

Luottolaitoslain 15 luvun 18 § on säädetty, että luottolaitoksen on tunnettava asiakkaansa. Asiakkaan tunteminen edellyttää, että asiakkaan henkilöllisyys tarkistetaan ja luottolaitos tuntee asiakkaan toiminnan laadun ja taustoja asiakkaasta. Asiakkuussuhteen laatu määrää sen, miten paljon luottolaitoksen on otettava selvää asiakkaan toiminnasta ja taustoista. Jos asiakas suorittaa liiketoimintaa, luottolaitoksen on tiedettävä kenen lukuun ja kenen rahoilla liiketoiminta tehdään. Asiakkaan tuntemisella estetään pankkeja itseään kohtaan tapahtuvia väärinkäytöksiä, estetään rikollisuutta ja terrorismin rahoitusta.¹¹⁵

5.2.3 Luottotietojen käsittely

Luottotietolain 19 §:n mukaan henkilöluottotietoja saa luovuttaa käytettäväksi ja käyttää vain luoton myöntämisestä ja luoton valvontaa varten. Luottotietoja pankki tarvitsee asiakkaan luottokelpoisuuden tarkistamiseen ja jo annettujen luottojen valvontaan. Luottotiedot kuuluvat asiakkaiden henkilötietoihin, eikä niitä saa käyttää ilman asianmukaista tarkoitusta. Pankeissa luottotietojen tarkistus tulee liittyä työtehtäviin.

Asiakkaalla on oikeus saada luottotietolain 29 §:n ja 30 §:n perusteella luottotietoja ylläpitävistä rekistereistä tieto siitä, mikä taho hänen luottotietojaan on tarkistanut ja mihin tarkoi-

¹¹² Hemmo 2001, 22-24.

¹¹³ Konstari 2002, 39-40.

¹¹⁴ Finanssialan Keskusliitto 2012, 5.

¹¹⁵ Finanssivalvonta 2015.

tukseen luottotietokysely on tehty. Luottotietokyselyä tehdessä rekisteriin on aina merkittävä kyselyn käyttötarkoitus. Näiden tietojen lisäksi asiakkaalla on oikeus saada luottotietorekisterinpitäjältä tiedot siitä, mitä luottotietomerkintöjä hänestä on rekisterissä ja toisaalta tieto siitä, mikäli luottotiedot ovat puhtaat.¹¹⁶

5.2.4 Asiakkaiden luottoluokitus

Luottolaitoslain 9 luvun 1 §:n mukaan luottolaitoksen on huolehdittava siitä, että sillä on jatkuvasti riittävä määrä omia varoja kattamaan luottolaitokseen ja sen toimintaympäristöön liittyvät riskit. Pankit luokittelevat asiakkaitaan eri luottoluokkiin sen mukaan, millaiseksi pankki uskoo asiakkaan luoton takaisinmaksukyvyyn muodostuvan. Asiakkaiden luottoluokituksen avulla pankit pystyvät paremmin hallitsemaan luoton antamiseen liittyviä riskejä. Luottoluokitus auttaa myös pankkien vakavaraisuuslaskelmissa, joiden säännökset ovat tiukentuneet viimeisimmän rahoituskriisin seurauksena. Asiakkaan luottoluokitusta tehtäessä arvioidaan esimerkiksi asiakkaan velkaantuneisuusastetta, käytettävissä olevia tuloja ja sitä, miten asiakas on aiemmin maksanut saatavia takaisin.¹¹⁷

Pankit eivät automaattisesti kerro asiakkaalle tämän luottoluokitusta, mutta luottoluokitus on asiakkaalle kerrottava, mikäli asiakas sitä pyytää. Pankkien tapa luokitaa asiakkaitaan voi sisältää sellaisia tietoja, jotka kuuluvat pankin oman yrityssalaisuuden piiriin. Tällaisia tietoja pankin ei tarvitse luovuttaa asiakkaalleen. Pankeilla on erilaisia tapoja luokitaa asiakkaitaan eikä luokaluokituksista ole käytössä pankkien kesken yhteistä toiminta tapaa.¹¹⁸

5.2.5 Asiakashäiriörekisteri

Tietosuojalautakunta on antanut luottolaitoksille luvan asiakashäiriörekisterille vuonna 1999. Asiakashäiriörekisteriin ilmoitetaan luottolaitosten asiakkaiden tekemistä väärinkäytöksistä sekä tiedot asiakkaiden maksun viivästymistä koskevat tiedot. Samoin kuin vakuutusyhtiöiden väärinkäyttö- ja vahinkorekistereille annettu lupa, myös pankkien asiakashäiriörekisteriin on annettu toistaiseksi voimassa oleva lupa. Asiakashäiriörekisterin ylläpidon on katsottu olevan yleisen tärkeän edun mukaista ja rekisterin tiedoilla pankit pystyvät torjumaan talousrikollisuutta ja harmaata taloutta.¹¹⁹

Asiakkaiden maksuviivästyksien rekisteröinnillä pyritään siihen, että pankkien olisi helpompi kontrolloida luotonantoon ja muiden sitoumusten antoon liittyviä taloudellisia riskejä. Asiak-

¹¹⁶ Finanssialan Keskusliitto 2012, 8.

¹¹⁷ Finanssialan Keskusliitto 2012, 18-19.

¹¹⁸ Finanssialan Keskusliitto 2012, 18-19.

¹¹⁹ Tietosuojalautakunnan päätös 23.8.1999, 16/99.

kaan maksukäyttäytymishistorian tunteminen auttaa arvioidessa sitä, voiko pankki myöntää uutta luottoa ja millaisia taloudellisia riskejä luotonanto mahdollisesti aiheuttaa. l

Luottotietolain 14 §:n mukaan pankit saavat ilmoittaa maksunviivästyisestä rekisteriin vasta kun 60 päivää on kulunut saatavan erääntymisestä. Merkintää ei kuitenkaan saa tehdä, mikäli asiakas on sopinut maksujärjestelystä. Asiakkaalle on lisäksi kirjallisesti ilmoitettava, että maksunviivästyys merkitään rekisteriin ja mitä seurauksia rekisterimerkinnällä on asiakkaalle. Luottotietolain 18 §:n 5 kohdan mukaan velkojan ilmoittama viivemerkintä on poistettava rekisteristä 2 vuoden kuluttua tiedon tallentamisesta. Rekisterissä oleva maksuviivästyystieto voi vaikeuttaa asiakkaan luotonsaantia muista pankeista.

Pankkeihin kohdistuvista väärinkäytöksistä on tietosuojalautakunta antanut tarkat määräykset siitä, missä vaiheessa ja mitä tietoja asiakashäiriörekisteriin saa tallentaa. Väärinkäytöksestä tulee olla rikosprosessi vireillä ennen kuin merkinnän saa rekisteriin tehdä. Rekisterimerkintä tulee tehdä vuoden kuluessa siitä, kun pankki on itse tai muu asianosainen on saattanut rikosprosessin vireille. Mikäli asiakas todetaan syyttömäksi oikeudessa, tulee merkintä poistaa, mutta poistetun merkinnän saa lisätä uudellaan, jos ylempi oikeusaste muuttaa tuomiota ja toteaa asiakkaan syyllistyneen rikokseen. Väärinkäytöksestä tallennettu tieto on poistettava vuoden kuluttua tiedon ilmoittamisesta ja asiakkaalle on ilmoitettava, mikäli asiakashäiriörekisterin tietoja on käytetty häntä koskevassa päätöksenteossa.¹²⁰

5.2.6 Pankin oikeus evätä henkilötietojen tarkastusoikeus

Samoin kuin vakuutusyhtiöt, voivat pankit kieltäytyä tietojen antamisesta, mikäli tietojen antaminen henkilörekisteristä haittaisi pankkiin kohdistuneen rikoksen selvittämistä tai rikoksen ehkäisyä henkilötietolain 27 §:n 1 kohdan mukaisesti. Luottolaitosten käytännesäännöissä on esimerkiksi otettu tapaus, jossa pankin asiakas on syyllistynyt maksuvälineen väärinkäyttöön. Tietoja väärinkäytöksestä ei tarvitse antaa asiakkaalle, joka väärinkäyttöön on syyllistynyt tai jota epäillään teosta.¹²¹

Pankki voi kieltäytyä tietojen antamisesta, mikäli sen oma liikesalaisuus tai toisen asiakkaan pankkisalaisuus vaarantuisi. Esimerkiksi kameratallenteiden antamisen osalta pitää olla tarkka, ettei tallenteissa näy muita asiakkaita. Muiden asiakkaiden näkyminen voi vaarantaa näiden pankkisalaisuuden.¹²²

¹²⁰ Tietosuojalautakunnan päätös 23.8.1999, 16/99.

¹²¹ Finanssialan Keskusliitto 2012, 21.

¹²² Finanssialan Keskusliitto 2012, 21.

6 Tutkimustulokset

Tutkimuksessa pankeilta ja vakuutusyhtiöiltä kysyttiin millainen ohjeistus yhtiöillä on henkilötietojen tarkastuspyyntöjen käsittelyyn, millä tavoin asiakkaan henkilöllisyys varmistetaan eri tilanteissa ja miten tiedot rekistereistä toimitetaan asiakkaalle. Pankkien ja vakuutusyhtiöiden antamien vastausten vertailulla löytyi eroavaisuuksia käytännöissä. Periaatteessa henkilötietojen tarkastuspyynnöt tulisi käsitellä samalla lailla riippumatta siitä, mikä taho henkilörekisteriä ylläpitää.

6.1 Ohjeistus henkilötietojen käsittelyyn

Jokaiselta viideltä vastaajalta löytyi kirjallinen ohjeistus siihen, miten henkilötietojen tarkastuspyynnöt käsitellään yrityksessä. Kirjallisilla työohjeilla on merkitystä silloin, kun halutaan yhtenäistää työtapoja ja taata, että asiat käsitellään samalla tavalla riippumatta siitä, kuka henkilö tehtävää hoitaa. Kirjalliset ohjeet toimivat muistilistana ja kirjallisten ohjeiden avulla tieto on helposti siirrettävissä henkilöltä toiselle.

Pankkien ja vakuutusyhtiöiden kotisivuilta löytyy useamman yrityksen kohdalta esitys siitä, että toiminnassa noudatetaan erilaisia periaatteita asiakasvastuusta yhteiskuntavastuuseen¹²³. Toimintaa valvotaan myös yritysten oman sisäisen valvonnan kautta. Kun yrityksen toiminnasta annetaan laadukas ja vastuullinen kuva asiakkaille, tulisi toiminnan myös vastata annettua mielikuvaa. Henkilöstön kouluttaminen ja ohjeistaminen noudattamaan ja toimimaan lakien ja säännösten mukaan on tärkeä osa pankkien ja vakuutusyhtiöiden toiminnassa. Kirjallisilla ohjeilla pystytään valvomaan sitä, että kaikki tarvittava on otettu ohjeistuksessa huomioon ja että kaikki työntekijät saavat yhdenvertaisen ohjeistuksen.

6.2 Asiakkaan henkilöllisyyden varmistaminen

Henkilötietolain 26 §: mukaan tarkastusoikeus koskee rekisteröidyn omia tietoja. Koska henkilötietojen tarkastuspyynnön voi tehdä monella eri tapaa, pitäisi kaikkien tapojen yhteydessä kuitenkin päästä varmuuteen siitä, että asiakas on itse henkilökohtaisesti tekemässä tietojen tarkastuspyyntöä.

Virallisesta henkilöllisyystodistuksesta käyvät passi ja henkilökortti. Sekä passin että henkilökortin myöntää Suomessa poliisi passilain 6 §:n ja henkilökorttilain (829/1999) 1 §:n mukaisesti. Passiin ja henkilökorttiin merkitään passilain 5 §:n ja henkilökorttilain 2 §:n mukaisesti haltijan sukunimi, etunimet, sukupuoli, henkilötunnus ja syntymäkotikunta. Passiin merkitään

¹²³ kts esim. If 2013, 2 ja Aktia Pankki Oyj 2014, 22.

myös kansalaisuus ja henkilökortin osalta kansalaisuus on mainittu, mikäli haltija on Suomen kansalainen. Kummassakin asiakirjassa on tieto siitä, milloin passi tai henkilökortti on myönnetty ja milloin voimassaoloaika päättyy sekä tieto siitä, mikä viranomainen on passin tai henkilökortin myöntänyt. Sekä passissa että henkilökortissa on lisäksi haltijan kuva ja allekirjoitus.

Ajokorttia käytetään paljon henkilöllisyystodistuksena, mutta virallinen henkilöllisyystodistus se ei ole. Ajokorttilain (386/2011) 6 §:n mukaan ajokortti on todiste voimassa olevasta ajo-oikeudesta.

Kuvallista Kela-korttia käytetään myös henkilötodistuksena, mutta uusia kuvallisia Kela-kortteja ei enää myönnetä ja kortti ei käy virallisesta henkilöllisyystodistuksesta. Henkilöllisyystodistusta pyytävä taho saa itse päättää, hyväksyykö kuvallisen Kela-kortin henkilöllisyystodistukseksi vai ei.¹²⁴

Useilla pankeilla on kotisivuillaan kerrottu, mitkä henkilöllisyystodistukset ne hyväksyvät. Esimerkiksi Nordea pankki hyväksyy Suomen viranomaisen myöntämän passin, henkilökortin, ajokortin ja merimiespassin¹²⁵. OP-Pohjola hyväksyy näiden lisäksi myös Suomen viranomaisen myöntämän muukalaispassin tai pakolaisen matkustusasiakirjan, jonka haltijan henkilöllisyyden pankki voi luotettavasti todentaa¹²⁶. Koska yrityksille itselleen on jätetty oikeus päättää, mitkä asiakirjat kelpaavat henkilöllisyystodistuksiksi, vaihtelua hyväksyttävien henkilöllisyystodistusten osalta löytyy.

6.2.1 Postitse lähetetty tarkastuspyyntö

Postin välityksellä tehtyyn henkilötietojen tarkastuspyyntöön antoi kolme vastaajista vastauksen. Nämä kolme yritystä vertaavat postitse saapuneen tarkastuspyyntölomakkeen tietoja omaan järjestelmään ja mikäli tiedot ovat yhtenäiset, tiedot annetaan pyytäjälle. Kaksi vastaaja ei anna tietoja postin tulleen tietopyynnön perusteella vaan pyytävät asiakasta henkilökohtaisesti käymään konttorissa.

6.2.2 Asiakkaan henkilökohtaisesti esittämä tarkastuspyyntö

Kun asiakas tekee henkilötietojen tarkastuspyynnön henkilökohtaisesti pankin tai vakuutusyhtiön konttorissa, kaikki vastaajat ilmoittivat tarkastavansa asiakkaan henkilöllisyyden henki-

¹²⁴ Kela 2015.

¹²⁵ Nordea 2015.

¹²⁶ OP-Pohjola 2015.

löllisyystodistuksesta. Henkilöllisyyden tarkastamisen lisäksi kaksi vastaajaa ilmoitti, että asiakkaalle annetaan erillinen lomake tarkastuspyynnön tekemistä varten myös silloin kun pyyntö tehdään henkilökohtaisesti konttorissa.

Henkilöllisyyden todentamiseen käytettävistä asiakirjoista mainittiin vastauksissa passi, henkilökortti, ajokortti, kuvallinen Kela-kortti, muukalaispassi ja pakolaisenmatkustusasiakirja. Virallisten henkilöllisyystodistusten lisäksi pankit ja vakuutusyhtiöt hyväksyvät tämän mukaan muitakin henkilöllisyystodistuksia.

6.2.3 Sähköpostitse esitetty tarkastuspyyntö

Kolme vastaajista ei anna asiakkaalle tietoja sähköpostitse esitetyn tarkastuspyynnön perusteella. Asiakasta pyydetään käymään henkilökohtaisesti konttorissa, jolloin henkilöllisyys voidaan tarkistaa.

Kaksi vastaajista kertoi antavansa tiedot myös sähköpostin kautta tulleen tarkastuspyynnön perusteella, mikäli asiakkaan antamat tiedot täsmäävät yrityksen omiin rekistereihin. Nämä vastaajat vertaavat asiakkaan henkilötunnusta, etu- ja sukunimiä, osoitetietoja ja muita mahdollisia tarkastuspyynnössä olleita tietoja omaan rekisteriin.

Henkitietolain 28 §:ssä on säädetty, että tarkastuspyyntö tulee olla omakätisesti allekirjoitettu tai allekirjoitusta vastaavalla tavalla varmennettu. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että pelkällä omakätisellä allekirjoituksella tehty tarkastuspyyntö ei riitä henkilöllisyyden varmistamiseksi, ellei rekisterinpitäjällä ole jo ennestään tiedossa rekisteröidyn käsialanäytettä, johon tarkastuspyyntöä voi verrata. Sähköpostilla tehty tarkastuspyyntö on mahdollista vain silloin, jos rekisteröity itse tulee myöhemmin paikan päälle rekisterinpitäjän luo tutustumaan tietoihinsa. Tämän henkilökohtaisen käynnin yhteydessä rekisterinpitäjä pystyy rekisteröidyn henkilöllisyyden tarkistamaan.¹²⁷

6.2.4 Sähköisen palvelun kautta esitetty tarkastuspyyntö

Kaikilla vastaajilla on käytössä sähköinen palvelu asiakkailleen, pankeilla netti- ja mobiilipankki ja vakuutusyhtiöillä omat palvelunsa sähköisessä muodossa. Tämän sähköisen palvelun kautta esitettyihin tietopyyntöihin kaikki vastaajat antoivat vastauksen. Pankkien ja vakuutusyhtiöiden sähköisiin palveluihin asiakkaat kirjautuvat sisään käyttäen vahvaa sähköistä tunnistamista. Kaikki vastaajat edellyttävät tätä vahvaa sähköistä kirjautumista asiakkaaltaan.

¹²⁷ Voutilainen 2012, 260.

Laki vahvasta sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisistä allekirjoituksista (617/2009) määrittää sitä, mikä on riittävä sähköinen tunnistaminen ja mitä siihen vaaditaan. Sähköisellä tunnistamisella yksilöidään henkilö ja varmistetaan, että käytettävä tunnistuskeino on aito ja oikea. Jotta sähköinen tunnistaminen olisi vahvan, tunnistamistavan on täytettävä vähintään kaksi seuraavista kolmesta kriteeristä lain 2 §:n mukaisesti: tunnisteen haltijalla on oltava salasana tai muu vastaava, jonka vain tunnisteen haltija voi tietää, tunnisteen haltijalla tulee olla hallussaan sirukortti tai muu vastaava tai tunnistaminen voi perustua tunnistettavan henkilön sormenjälkeen tai muuhun tunnisteen haltijaan yksilöitävään ominaisuuteen. Yleisen käytettävä yhdistelmä on verkkopankkien asiakaskohtaiset käyttäjätunnukset ja käyttäjätunnukseen yhteydessä oleva salasanalista. Lakia vahvasta sähköisestä tunnistamisesta ollaan muuttamassa, jotta edellytykset erilaisten tunnistamiskeinojen valikoiman laajentamiseksi ja kilpailun lisäämiseksi paranisivat.¹²⁸

Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi vahvasta sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisistä allekirjoituksista annetun lain muuttamisesta (HE 272/2014) mukaan verkkopankkitunnuksia on käytössä 5,5 miljoonaa ja niiden kautta tehtiin 47,1 miljoonaa tunnistamista vuonna 2013¹²⁹. Vaikka markkinoille tulisi uusia toimijoita ja tapoja sähköisen tunnistamisen käyttämiseksi, pankkien ja vakuutusyhtiöiden omien sähköisten palveluiden asema pysynee vahvana. Käyttäjätunnuksen ja salasanojen joutuminen väärin käsiin on riski. Esimerkiksi POP Pankki velvoittaa omissa yleisissä sopimusehdoissaan kohdassa 3.2, että tunnuksia ei saa luovuttaa kenellekään toiselle henkilölle, ei edes perheenjäsenelle ja että käyttäjätunnus ja salasana säilytetään eripaikoissa¹³⁰. Pankit voivat omalta osaltaan yrittää estää väärinkäytöksiä tiedottamalla ja opastamalla käyttäjiä tunnusten ja salasanojen turvallisesta säilyttämisestä. lähde

Verkkopalveluissa asiakkaat pystyvät itse helposti hallinnoimaan ja muuttamaan omia tietojään. Verkkopalvelun tarjoaminen ja sitä kautta asiakkaalle luotu pääsy henkilötietoihin ei kuitenkaan syrjäytä asiakkaan oikeutta tehdä henkilötietojen tarkastuspyyntöä. Tietosuojavaltuutettu on katsonut päätöksessään 1164/41/2005, että verkkopalvelun tarjoaminen ei riitä täyttämään henkilötietolain vaatimuksia tarkastusoikeuden toteutumisesta ja oikeudesta virheellisten tietojen korvaamiseen¹³¹.

6.2.5 Valtakirjan perusteella esitetty tarkastuspyyntö

Pankkien ja vakuutusyhtiöiden toimintatavat eroavat silloin kun henkilötietojen tarkastuspyyntö esitetään valtakirjalla asiakkaan itsensä puolesta. 2 vastaajaa ilmoitti, että tietoja ei anneta valtakirjan perusteella. Loput 3 vastaajaa antaa tiedot myös valtakirjan perustella,

¹²⁸ HE 272/2014, 10.

¹²⁹ HE 272/2014, 9.

¹³⁰ POP Pankki 2014.

¹³¹ Tietosuojavaltuutettu 1164/41/2005.

mutta valtakirjassa tulee tarkasti eritelty valtuutuksen rajat. Sekä vakuutusyhtiöiden että pankkien henkilötietojen käsittelyä koskeissa käytännöissä on ohjeistettu, että vain henkilöllä itsellään on oikeus käyttää tarkastusoikeutta¹³².

6.3 Alaikäisen asiakkaan tekemä tarkastuspyyntö

Kun ala-ikäinen asiakas esittää henkilötietojen tarkastuspyynnön, kyselyyn vastanneet pankit ja vakuutuslaitokset tarkistavat alaikäisen asiakkaan tiedot samoilla tavoin kuin kyseessä olisi täysikäinen asiakas. Kaksi vastaajista erikseen mainitsi, että tilanteissa, joissa tarkastuspyynnön tekee alaikäisen puolesta tämän huoltaja tai muu edunvalvoja, edunvalvojan henkilöllisyys tarkistetaan myös. Edunvalvonnan tarkistamiseen käytetään esimerkiksi väestörekisteriä ja virkatodistusta tai muuta asiakirjaa, josta edunvalvojan tietojensaantioikeus käy ilmi. Yksi vastaajista ilmoitti, että epäselvissä tapauksissa alaikäistä asiakasta pyydetään käymään konttorilla henkilökohtaisesti huoltajien kanssa asian selvittämiseksi.

Alle 18-vuotiaalla on samankaltainen omien tietojen tarkastusoikeus kuin täysikäisellä, mutta tietojen luovuttamista tulee arvioida sen mukaan mikä alaikäisen asiakkaan ikä ja kehitystaso on ja millainen asian laatu on ja ymmärtääkö alaikäinen asian merkityksen. Rekisterinpitäjän tulisi arvioida tapauskohtaisesti tietojen luovutus, mikäli on epäselvää, ymmärtääkö alaikäinen tietojen merkityksen oikein.¹³³

6.4 Tietojen toimittamistavat

Suurimmat erot kyselyyn vastanneiden pankkien ja vakuutusyhtiöiden vastauksissa oli siinä, millä tavalla yhtiöt toimittavat vastauksen asiakkaan tekemän henkilötietojen tarkastuspyynnön johdosta. Jokaiselle viidellä yrityksellä on erilaiset käytännöt vastauksien toimittamiseen. Vastaukset toimitustavoista olivat seuraavat: vastaus tarkastuspyyntöön toimitetaan joko postitse tai asiakas voi noutaa vastaukset konttorista, vastaus tarkastuspyyntöön toimitetaan asiakkaan toivomalla tavalla, esimerkiksi postitse kirjeenä, liitetiedostona sähköiseen verkkopalveluun, faksilla. Sähköpostin suojaamattoman yhteyden kautta vastaus toimitetaan vain asiakkaan nimenomaisesta pyynnöstä ja luvalla, vastaus toimitetaan kirjallisessa muodossa (vastaaja yhtiö ei tarkemmin eritelty vastauksessaan, mitkä toimitustavat kirjallisen vastauksen lähettämisessä on käytössä), vastaus tarkastuspyyntöön toimitetaan kirjattuna postilähetyksenä ja kirjattu kirje luovutetaan vain kuittausta vastaan vastaanottajalle tai tämän valtuutamalle ja vastaanottajan henkilöllisyys tarkistetaan tai vastaus tarkastuspyyntöön lähetetään kirjallisesti asiakasjärjestelmässä olevaan postiosoitteeseen

¹³² Finanssialan Keskusliitto 2012, 21 ja Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto 1999, 18.

¹³³ Pitkänen 2013, 205.

Henkilötietolain 28 §:ssä on säädetty, että rekisterinpitäjän on varattava rekisteröidylle tilaisuus tutustua rekisterin tietoihin tai annettava tiedot pyydettyä kirjallisesti. Luottolaitosten henkilötietojen käsittelyä koskevissa käytännesäännöissä tietojen antamisesta on ohjeistettu vain, että tiedot on annettava kirjallisesti tai varattava henkilölle mahdollisuus tutustua rekisterin tietoihin luottolaitoksen tiloissa¹³⁴. Vahinko- ja henkivakuutusyhtiöiden käytännesäännöissä on vastaavasti ohjeistettu, että henkilölle on varattava tilaisuus tutustua omiin tietoihin ja jos tietoja pyydetään kirjallisesti, ne on kirjallisesti toimitettava¹³⁵. Tietosuoja-
valtuutetun laatimassa rekisteritietojen tarkastuspyyntölomakkeessa on rekisteröidylle annettu mahdollisuus joko tutustua tietoihin rekisterinpitäjän luona tai rekisteröity voi pyytää tiedot tulosteena. Tarkastuspyyntölomakkeessa ei oteta kantaa siihen, millä tavalla tulosteet on asiakkaalle toimitettava.

6.4.1 Tietoihin tutustuminen rekisterinpitäjän luona

Käytännössä rekisterintietoihin tutustuminen rekisterinpitäjän luona edellyttää, että rekisteröity ilmoittaa etukäteen haluavansa tulla tutustumaan tietoihinsa, jotta rekisterinpitäjä pystyy valmiiksi etsimään kaikki tarvittavat tiedot rekistereistään. Kyselyyn vastanneista pankeista ja vakuutusyhtiöistä tätä mahdollisuutta ei käyttänyt yksikään, vaan tiedot lähetetään rekisteröidylle tavalla tai toisella. Yksi vastaajista ilmoitti, että rekisteröidyn on mahdollisuus hakea valmiiksi laadittu kirjallinen vastaus konttorista.

Eduskunnan oikeusasiamies on käsitellyt vuonna 2011 kantelun, jossa työterveyspalveluita tarjonnut yritys oli edellyttänyt, että asiakas tulee paikan päälle yrityksen toimipisteeseen noutamaan asiakirjat henkilötietojen tarkastuspyynnön johdosta. Rekisterinpitäjä oli ensin kieltäytynyt lähettämästä potilasasiakirjojen tietoja postitse, koska postilähetykseen oli katsottu liittyvän liian suuria riskejä. Rekisterinpitäjä ei ollut tarkemmin selvittänyt sitä, liittyikö riskit siihen, että postin kulkuun ei voi välttämättä täysin luottaa vai voiko postitse lähetetyt tiedot joutua jollekin muulle kuin rekisteröidylle itselleen. Tapauksessa rekisterinpitäjä oli lopulta suostunut lähettämään potilasasiakirjojen tiedot postitse. Eduskunnan oikeusasiamies on kyseessä olevassa päätöksessä katsonut, että rekisterinpitäjä ei saisi edellyttää, että henkilötietojen tarkastusoikeutta käyttävän henkilön pitäisi hakea tiedot itse rekisterinpitäjän luota. Tällainen tapa on päätöksen mukaan joustamaton ja siinä vaarantuu rekisteröidyn mahdollisuus käyttää tarkastusoikeuttaan. Henkilökohtaista käyntiä on vaikea vaatia, koska rekisteröity ei välttämättä pääse paikalle ongelmitta. Varsinkin tapauksissa, joissa rekisterinpitäjä on maantieteellisesti kaukana rekisteröidystä itsestään, olisi kohtuutonta vaatia paikan päälle saapumista tietojen saamiseksi.¹³⁶

¹³⁴ Finanssialan Keskusliitto 2012, 21.

¹³⁵ Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto 1999, 18.

¹³⁶ EOA 21.4.2011.

6.4.2 Tietojen toimittaminen postitse

Tietojen toimittaminen postitse rekisteröidylle on kyselyyn vastanneiden pankkien ja vakuutusyhtiöiden yleisin tapa tietojen toimittamiseen. Yksi vastaaja yhtiöistä ilmoitti, että tiedot toimitetaan postitse kirjattuna lähetyksenä. Kirjatun postilähetyksen etuna on, että ennen postin luovuttamista vastaanottajan henkilöllisyys tarkistetaan postin toimesta. Kirjatulla postilähetyksellä voidaan pienentää riskiä tietojen joutumisesta väriin käsiin. Eduskunnan oikeusasiamiehen päätöksessä 21.4.2011 oikeusasiamies on ottanut sen kannan, että tiedot tulee lähettää postitse, mikäli rekisteröity nimenomaan tätä pyytää.

Yksityiselämän suojaan kuuluu myös kirjesalaisuus. Perustuslain 10 §:n 2 kohdan mukaan kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton. Rikoslain 38 luvun 3 §:ssä on kriminalisoitu viestintäsalaisuuden loukkaaminen. Viestintäsalaisuuden loukkaamiseksi katsotaan, jos joku oikeudettomasti avaa toiselle osoitetun kirjeen tai hankkii tiedon sähköisestä viestistä (yleisemmin sähköpostista). Kirjeen tulee olla toiselle osoitettu, suljettu lähetys ja sen sisällä tulee olla vastaanottajalle tarkoitettu viesti¹³⁷.

Tavallista postilähetystä tietojen toimittamiseen asiakkaalle käytti neljä vastaajaa yhtiötä. Kirjesalaisuuden loukkaamattomuuden huomioon ottaen arkaluontoisten tietojen lähettäminen postitse tulisi olla luotettava tapa toimittaa tietoja henkilörekisteristä.

6.4.3 Tietojen toimittaminen sähköpostitse

Yksi vastaajista ilmoitti, että yritys suostuu henkilörekisterin tietojen toimittamiseen tavallisen sähköpostin liitteenä, mikäli asiakas tätä erikseen pyytää. Vaikka sähköpostin suoja on samalla tavalla loukkaamaton kuin kirjeen ja toisen sähköpostin oikeudeton lukeminen on rikoslaissa rangaistava teko, on tavallisen sähköpostin käyttö arkaluonteisten tietojen toimittamiseen riskialtista.

Toisen sähköpostin lukeminen on rangaistavaa silloin kun sähköposti on teknisin keinoin suojattu ja suojaus murretaan. Murtamiseen voidaan käyttää esimerkiksi sähköpostin käyttäjätunnusta. Toiselle tarkoitettujen sähköpostin lukeminen voi tapahtua myös silloin, kun viesti on televerkossa välitettävänä vastaanottajalle.¹³⁸ Esimerkiksi Viestintävirasto suosittelee sähköpostin tietoturvaä käsittelevässä ohjeistuksessaan ihmisiä käyttämään sähköpostipalveluiden tarjoamia mahdollisuuksia käyttää suojattua yhteyttä sähköposteja lähettäessä ja käyttämään luottamuksellisissa viesteissä salausten menetelmiä. Salausmenetelmien avulla sähköpostin saa

¹³⁷ Rautio 2009, 1034.

¹³⁸ Rautio 2009, 1034.

auki erikseen toimitetulla salasanalla.¹³⁹ Ilman tällaisten suojauskeinojen käyttöä arkaluonteisten tietojen lähettämistä sähköpostilla tulisi välttää.

Tietojen toimittaminen sähköpostitse sisältää riskin myös siitä, että rekisteripitäjä lähettää tiedot väärään sähköpostiosoitteeseen. Pienikin kirjoitusvirhe sähköpostiosoitteessa voi merkitä sitä, että tiedot päätyvät täysin väärälle ihmiselle. Eduskunnan oikeusasiamies on pitänyt virheellisenä toimintaa, jossa rekisterinpitäjä ei ole varmistanut saamaansa sähköpostiosoitetta. Tapauksessa kihlakunnanulosottomies oli lähettänyt arkaluonteisia tietoja ulosoton järjestelmästä suojaamattoman sähköpostiyhteyden kautta sähköpostiosoitteeseen, jonka oli saanut asiakkaan vaimolta puhelimitse. Kihlakunnan ulosottomies oli kuullut sähköpostiosoitteen päätteen väärin, jonka johdosta sähköposti arkaluonteisine tietoineen oli päätenyt sivulliselle henkilölle. Oikeusasiamies katsoi, että jatkossa kihlakunnanulosottomiehen sekä koko ulosottoviraston henkilökunnan tulee kiinnittää huomiota huolellisuuteen ja tarkkuuteen sähköpostin käytössä.¹⁴⁰

6.4.4 Tietojen toimittaminen verkkopalveluun

Yksi vastaajista kertoi, että toimittaa vastauksen henkilötietojen tarkastuspyyntöön verkkopalveluun, mikäli asiakas tätä pyytää. Sähköisenä palveluna pankkien verkkopankit ja vakuutusyhtiöiden verkkopalvelut vaativat vahvan sähköisen tunnistamisen.

Verkkopalvelun kautta asiakas saa vastauksen kirjallisesti ja lähtökohtaisesti voi olettaa, että verkkopalvelun käyttäjätunnus ja salasana ovat vain asiakkaan itsensä tiedossa. Verkkopankeissa on tiedot pankin asiakkaiden varoista ja veloista. Vakuutusyhtiön verkkopalveluissa vakuutusasiakirjat ovat saatavissa sähköisesti ja vahinkoilmoitukset voi tehdä verkkopalvelun kautta. Verkkopalveluissa on jo nyt arkaluonteista tietoa pankkien ja vakuutusyhtiöiden asiakaista, joten voisiko verkkopalvelua käyttää enemmän henkilötietojen tarkastuspyyntöjen käsittelyssä?

Riskinä verkkopalvelujen käytössä on sähköisesti tehty tietomurrot. Tietojen päätyminen väärin käsiin on mahdollista myös tavallisten kirjepostilähetysten kohdalla. Verkkopalvelun suojaamiselle tietomurroilta on paremmat edellytykset kuin sille, että estetään postilähetysten avaaminen sellaisten henkilöiden toimesta, jolla ei ole oikeutta siihen. Tosin verkkopalveluiden kohdalla tietomurron yhteydessä on suuri riski, että useiden asiakkaiden tiedot joutuvat väärin käsiin samalla kertaa.

¹³⁹ Viestintävirasto 2015.

¹⁴⁰ Eduskunnan oikeusasiamies 13.4.2010.

6.5 Muita pankkien ja vakuutusyhtiöiden tekemiä huomioita

Kyselykaavakkeen lopussa pankeilta ja vakuutusyhtiöiltä kysyttiin muita huomioita, joita vastaajat ovat tehneet henkilötietojen tarkastuspyyntöjä käsitellessään. Vastaajat saivat vapaasti kirjoittaa huomioitaan.

Yksi vastaaja yhtiöistä ilmoitti toivovansa, että asiakkaat tekisivät mahdollisimman tarkkoja tarkastuspyyntöjä. Tietosuojavaltuutetun laatimissa rekisteritietojen tarkastuspyyntölomakkeessa on eritelty haluaako asiakas tarkastaa kaikki tietonsa, tiedot tietyltä ajanjaksolta vai vain tietyt asiakirjat/tiedot. Asiakkaan on merkittävä minkä näistä kolmesta vaihtoehdosta haluaa. Tämän tietosuojavaltuutetun tekemän tarkastuspyyntölomakkeen käyttö on suositeltavaa, koska siinä on valmiiksi kaikki tarvittavat tiedot, eikä asiakkaan tarvitse itse miettiä tarkastuspyynnön sisältöä ja sanamuotoa.

Toinen vastaaja mainitsi omana huomionaan, että tarkastuspyyntöjä yhtiölle tulee kovin vähän. Tarkastuspyyntöjen vähyys voi johtua siitä, että ihmiset eivät todennäköisesti aina tiedä, että heillä on tarkastusoikeus. Vaikka oikeus tietojen tarkastamiseen olisi tiedossa, voi tarkastuspyynnön tekeminen tulla tarpeeseen vasta kun asiakkaalla on jokin tietty syy tietojensa tarkastamiseen. Ääriesimerkkinä voi pitää pankin tai vakuutusyhtiön toimintaan pettynyttä asiakasta, joka mahdollisesti on kokenut tullessaan kohdelluksi epäoikeudenmukaisesti. Tällöin asiakas voi haluta tarkistuttaa yhtiön rekistereissä olevat tietonsa, mikäli näitä tietoja on käytetty esimerkiksi kielteisen vakuutuskorvauspäätöksen tueksi.

7 Johtopäätökset

Ihmistä kerätään yhä enemmän tietoa ja tiedon keruu ei tule tulevaisuudessa vähenemään. Ihmisen oikeus omiin tietoihinsa ja oikeus määrätä siitä, kuka tai mikä tietoja saa käyttää, on nyky maailmassa tärkeä oikeus. Yritykset keräävät asiakkaistaan ja heidän käyttäytymisestään koko ajan enemmän tietoa, jotka voivat vaikuttaa asiakkaiden saamiin palveluihin ja niiden hintaan. Esimerkiksi vakuutusyhtiöiden keräämä tieto vakuutetun elämäntavoista voi tulevaisuudessa vaikuttaa vakuutusmaksujen suuruuteen kattavammin mitä tällä hetkellä.

Koska yksittäinen ihminen on altavastajan asemassa isoihin yrityksiin nähden, on lainsäätäjän pakko turvata ihmisten oikeus hallita omia tietojaan. EU:ssa hyväksytyyn uuden tietosuojasetuksen myötä yksittäiselle kansalaiselle on tulossa paremmat mahdollisuudet määrätä omien tietojen käytöstä. Uuden tietosuojasetuksen avulla tietojen siirtäminen pois EU:n alueelta tulee vaikeammaksi. Tällä tavoin EU yrittää estää kansalaisten tietojen joutumisen vääriin käsiin. Uusista oikeuksista tiedottaminen kansalaisille on tärkeää. Mitä enemmän ih-

miset osaavat vaatia henkilötietojensa oikeanlaista käyttöä, sitä suurempi paine henkilörekisterien ylläpitäjillä on toimia uusien toimintatapojen mukaisesti.

Perusoikeutena tietosuoja ja ihmisen oikeus yksityisyyteen on saamassa yhä tärkeämmän merkityksen nyky-yhteiskunnassa. Sitä mukaan kun ihmisten tietoisuus omista oikeuksistaan tietoihinsa nähden lisääntyy, lisääntyy henkilötietorekistereitä ylläpitävien tahojen velvollisuus tietojen turvalliseen ja asianmukaiseen käyttämiseen ja säilyttämiseen. Tietosuojavaltuutetun toimesta sekä rekisterinpitäjät että rekisteröidyt voivat saada opastusta ja ohjausta. Mitä enemmän ihmiset tarkistaisivat omien tietojensa käyttöä eri yrityksissä ja viranomaisissa, sitä paremmin rekisterinpitäjät huolehtisivat siitä, että rekisterit ovat ajan tasalla ja niiden käyttö on asianmukaista.

Isoissa yrityksissä on todennäköisemmin paremmat edellytykset turvallisten ja ajantasaisten henkilörekisterien ylläpitämiseen. Pienissä yrityksissä tietotaito henkilötietolain määräysten suhteen voi olla heikompi. Isoilla yrityksillä on myös enemmän resursseja kouluttaa ja ylläpitää henkilöstön osaamista henkilötietojen käsittelyssä. Tietoturvallisuuteen panostaminen voi pienemmissä yrityksissä olla heikommalla tasolla. Sähköinen kaupankäynti mahdollistaa kaupan käynnin ympäri maailman. Monissa eri maissa toimivilla kansainvälisillä yrityksillä on paremmat lähtökohdat toimia eri maiden tietosuojalainsäädännön mukaan verrattuna pieneen toimijaan. Tietosuojalainsäädännön yhtenäistyminen EU:n alueella uuden tietosuoja-asetuksen myötä helpottaa toimintaa.

Tämän tutkimuksen yhteydessä tutustuttiin Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliiton ja Finanssialan Keskusliiton laatimiin käytännesääntöihin henkilötietojen käsittelyyn pankkeille ja vakuutusyhtiöille. Käytännesäännöt ovat kattavat ja niissä on hyvin otettu huomioon pankkien ja vakuutusyhtiöiden erityisasema suhteessa kuluttajaan. Tällaisten käytännesääntöjen luomisen eri toimialoille on hyvä tapa edistää tietoisuutta alan käytännöistä ja oikeista toimintatavoista. Finanssialan Keskusliitto on tehnyt vuonna 2012 päivityksiä käytännesääntöihin, mutta Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliiton käytännesäännöt ovat vuodelta 1999. Vanhoihin käytännesääntöihin olisi hyvä saada päivitys. Käytännesäännöt tullaan todennäköisesti päivittämään kummankin tahon osalta uuden tietosuoja-asetuksen myötä.

Tässä tutkimuksessa tutkittiin ja vertailtiin viiden eri Suomessa toimivan pankin ja vakuutusyhtiön toimintatapoja henkilötietojen tarkastuspyyntöjen käsittelyssä. Koska tutkimusjoukko oli pieni ja tutkimukseen vastanneita yrityksiä oli määrällisesti vähän, ei tämän tutkimuksen perusteella voida tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä ja yleistyksiä. Jo näin pienen otannan perusteella löytyi eroavaisuuksia toimintatavoissa. Kyselytutkimuksen toistaminen esimerkiksi terveydenhuollon tai kaupanalalle voisi tuoda lisää ilmi eroavaisuuksia eri toimialojen käytännöissä.

Suurimmat eroavaisuudet pankkien ja vakuutusyhtiöiden henkilötietojen tarkastuspyyntöjen käsittelyssä tuli tämän tutkimuksen perusteella tietojen toimittamistapoihin. Ennen kyselytutkimuksen lähettämistä pankeista ja vakuutusyhtiöistä pyydettiin tietoja henkilötietojen tarkastusoikeuden perusteella. Tarkastuspyyntöihin vastattiin nopeasti ja saaduissa tiedoissa ei ollut virheellisyyskysymyksiä. Eroja pankkien ja vakuutusyhtiöiden tavassa toimittaa tietoja rekisteröidylle on. Koska missään laissa tai alakohtaisissa käytäntöissä ei ole selkeästi otettu kantaa siihen, millä tavalla tiedot henkilörekisteristä tulisi rekisteröidylle toimittaa, pankeilla ja vakuutusyhtiöillä on käytössään monia eri tapoja. Kahdella vastaaja yrityksellä on käytäntö, että asiakkaan postitse lähettämää henkilötietojen tarkastuspyyntöä ei hyväksytä, vaan asiakasta pyydetään käymään toimipisteessä henkilökohtaisesti.

Onko oikein vaatia rekisteröityä henkilökohtaisesti käymään rekisterinpitäjän luona, jolloin rekisteröidyn henkilöllisyydestä voidaan parhaiten saada vahvistus? Vai pitäisikö tiedot lähettää postitse rekisteröidylle ja luottaa siihen, että posti kulkee moitteettomasti ja postilähetys päättyy varmuudella oikealle henkilölle? Asiakkaan velvoittaminen käymään rekisterinpitäjän luona henkilötietojen tarkastuspyynnön tekemiseksi ei perustu lakiin. Henkilötietolain 28 §:ssä on rekisteröidylle annettu mahdollisuus tietopyynnön esittämiseen omakätisesti allekirjoitetun tai muulla tavalla varmennetun asiakirjan kautta. Rekisterinpitäjä vaarantaa tietojensääntöoikeuden, mikäli tarkastuspyynnön saa tehdä vain henkilökohtaisesti paikan päällä käymällä. Kaikilla ihmisillä ei ole mahdollisuutta päästä henkilökohtaisesti rekisterinpitäjän luo, joten tarkastuspyyntö tulee voida toteuttaa myös muilla tavoin.

Sähköisten palveluiden suurempi hyödyntäminen tulevaisuudessa on mahdollisuus, mutta siihen liittyy myös riskejä. Ongelmana on vaadittavan tietoturvan takaaminen kaikissa mahdollisissa tilanteissa. Kaikki asiakkaat eivät ole samantasoisia tietotekniikan käyttäjiä. Erityisesti vanhempien ihmisten taidot tietotekniikan käyttämiseen voivat olla huomattavasti heikommat kuin nuorempien sukupolvien. Tilastokeskus on vuonna 2015 julkaissut tilastoja suomalaisten tieto- ja viestintäteknikoiden käytöstä. Tilastokeskuksen mukaan internetiä oli viimeisen 3 kuukauden aikana käyttänyt 100 % 25 - 34-vuotiaista kun vastaavat prosenttiosuudet 65 - 74-vuotiaista oli 69 % ja 74- 89-vuotiaista 31 %¹⁴¹. Pankkiasioita internetin kautta oli 3 viimeisen kuukauden aikana hoitanut 25 - 34-vuotiaista 98 %, 65 - 74-vuotiaista 63 % ja 74 - 89-vuotiaista 26 %¹⁴².

Voi käydä helposti niin, että palvelun taso on huonompi ja mahdollisesti myös kalliimpi niille, jotka eivät osaa sähköisiä palveluita käyttää. Tämä voi mahdollisesti johtaa ihmisten eriarvoistumiseen. Sähköisten palveluiden etu on niiden helppous ja nopeus. Palveluiden käyttä-

¹⁴¹ Tilastokeskus 2015, 22.

¹⁴² Tilastokeskus 2015, 29.

minen ei ole paikasta tai ajasta kiinni. Vaikka pankkien ja vakuutusyhtiöiden palvelut yhä laajemmin ovat sähköisessä muodossa, pitäisi palveluntaso säilyttää myös niiden asiakkaiden osalta, jotka eivät syystä tai toisesta pysty sähköisiä palveluita käyttämään. Henkilökohtainen palvelu on voi olla kalliimpaa kuin kustannustehokas sähköinen palvelu, mutta asiakkaita ei saisi myöskään asettaa epätasa-arvoiseen asemaan ja periä kalliimpia palvelumaksuja, mikäli asiakas ei käytä sähköistä palvelun muotoa.

8 Lähteet

Antila T. 2007. Edunvalvontavaltuutus. WSOYPro. Helsinki.

Ervasti K. Empiirinen oikeustutkimus. Teoksesta Lindfors H. (toim.) 2004. Empiirinen tutkimus oikeustieteissä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedoksiantoja 64. Helsinki.

Hallberg P. ym. 2011. Perusoikeudet. WSOY Pro Oy. Helsinki.

Hemmo M. 2001. Pankkioikeus. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Husa J. ym. 2005. Kirjoitetaan juridiikkaa. Talentum Media Oy. Vantaa.

Innanen A. 2009. Internet-oikeus. Edita Prima Oy. Helsinki.

Jyräki A. & Husa J. 2012. Valtiosääntöoikeus. Kariston kirjapaino Oy. Hämeenlinna.

Kempinen J. 2011. Informaatio-oikeuden alkeet. Tietosanoma. Helsinki.

Konstari T. 2002. Pankkialaisuus, viranomaiset ja tietosuojaja. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Kuopus J. Sähköinen hallinto, tietoturvallisuus ja yksityisyydensuoja. Teoksesta Kulla H. 2002. Viestintäoikeus. Tummavuoren Kirjapaino Oy. Vantaa.

Lehtipuro K. ym. 2004. Vakuutuslainsäädäntö. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala.

Leppänen J. 2006. Yritysturvallisuus käytännössä. Turvallisuusjohtamisen portfolio. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Mahkonen S. 1997. Oikeus yksityisyyteen. WSOY. Porvoo.

Nieminen L. ym. 1999. Perusoikeudet Suomessa. Multiprint. Helsinki.

Ojanen T. 2001. Suomen valtiosäännön perusteita. Hakapaino Oy. Helsinki.

Ojanen T. 2010. EU-oikeuden perusteita. Edita Prima Oy. Helsinki.

Ollila R. 2002. Henkilötietojen vapaa liikkuvuus ja viestintä. Teoksesta Kulla H. 2002. Viestintäoikeus. Tummavuoren Kirjapaino Oy. Vantaa.

Pesonen P. 2011. Viestintäoikeuden käsikirja. Edita Prima Oy. Helsinki.

Pitkänen O. ym. 2013. Henkilötietojen suoja. Talentum. Helsinki.

Rautio I. Tieto- ja viestintärikokset. Teoksesta Lappi-Seppälä T. ym. 2009. Rikosoikeus. WS Bookwell Oy. Juva.

Saraviita I. 2011. Perustuslaki. Kariston Kirjapaino Oy. Hämeenlinna.

Siltala R. 2001. Johdatus oikeusteoriaan. Hakapaino Oy. Helsinki.

Silta R. 2003. Oikeustieteen tieteenteoria. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala.

Tornberg J. 2012. Edunvalvonta, itsemäärämisoikeus ja oikeudellinen laatu. Lapin Yliopistokustannus. Rovaniemi.

Tuomi J. ym. 2004. Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Vanto J. 2011. Henkilötietolaki käytännössä. WSOYPro Oy. Helsinki.

Voutilainen T. 2012. Oikeus tietoon. Informaatio-oikeuden perusteet. Bookwell Oy. Porvoo.

Valli R. 2001. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Aalto J., Valli R. 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Välimäki P. 2008. Holhustoimen pääpiirteet. WSOYpro. Helsinki.

Elektroniset lähteet

Aktia Pankki Oyj. 2014. Yritysvastuuraportti 2014. Saatavilla www-muodossa:

<http://www.aktia.com/documents/10560/55907/Aktia+Pankki+Oyj+Yritysvastuuraportti+2014.pdf/7b162fad-4990-4195-9072-c75a5a74e2a1>. Viitattu 30.1.2016.

Euroopan komissio. 2012. Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi yksilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta (yleinen tietosuoja-asetus) 2012/0011. Saatavilla www-muodossa: http://ec.europa.eu/justice/data-protection/document/review2012/com_2012_11_fi.pdf. Viitattu 5.11.2015.

Euroopan unionin komission tiedote 28.1.2013. Euroopan tietosuojapäivä 2013- kohti luotettavaa ja nykyaikaista EU:n tietosuojasäännöstöä. Saatavilla www-muodossa:

http://ec.europa.eu/finland/news/press/130128a_fi.htm. Viitattu 6.4.2014.

Eurooppa-neuvosto ja EU:n neuvosto. 18.12.2015. Lehistötiedote 951/15. EU:n tietosuoja uudistus: neuvosto ja parlamentti yhteisymmärrykseen. Saatavilla www-muodossa:

<http://www.consilium.europa.eu/fi/press/press-releases/2015/12/18-data-protection/>. Viitattu 18.1.2016.

Finanssialan Keskusliitto. 2012. Luottolaitosten henkilötietojen käsittelyä koskevat käytännösäännöt. Saatavilla www-muodossa:

https://www.fkl.fi/materiaalipankki/ohjeet/Dokumentit/Luottolaitosten_kaytannesaannot.pdf. Viitattu 10.10.2014.

Finanssialan Keskusliitto. 30.4.2013. Vakuutusyhtiöt Suomessa 2012. Saatavilla www-muodossa:

https://www.fkl.fi/materiaalipankki/julkaisut/Julkaisut/Vakuutusyhtiot_Suomessa_2012.pdf. Viitattu 5.2.2014.

Finanssialan Keskusliitto. 30.4.2014. Pankit Suomessa 2013. Saatavilla www-muodossa:

https://www.fkl.fi/materiaalipankki/julkaisut/Julkaisut/Pankit_Suomessa_2013.pdf. Viitattu 5.2.2014.

Finanssivalvonta. 2015. Saatavilla www-muodossa:

http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Finanssiasiakas/Finanssialan_palveluita/Pages/asiakkaan_tunnistaminen.aspx?gclid=CMioxqvg1soCFRS6GwodmioPtA. Viitattu 29.1.2016.

IF. 2013. Ifin eettisten toimintaperiaatteiden pääkohdat. Saatavilla www-muodossa: <https://www.if.fi/web/fi/SiteCollectionDocuments/About%20if/Ifin%20eettiset%20toimintaperiaatteet.pdf>. Viitattu 31.1.2016.

Kela. 2015. Kuvallinen kela-kortti. Saatavilla www-muodossa: <http://www.kela.fi/kuvallinen-kela-kortti>. Viitattu 26.10.2015.

Kesko. 2012. K-Plussan säännöt. Saatavilla www-muodossa: <https://www.plussa.com/Mika-on-K-Plussa/#Sopimusehdot>. Viitattu 24.1.2016.

Nordea. 2015. Nordeassa hyväksyttävät henkilöllisyysasiakirjat. Saatavilla www-muodossa: <http://www.nordea.fi/Tietoa+Nordeasta/Nordeassa+hyv%C3%A4ksytt%C3%A4v%C3%A4t+henkil%C3%B6llisyysasiakirjat/1681712.html?searchPhrase=henkil%u00f6llisyystodistus&bb=0>. Viitattu 26.10.2015.

OP-Pohjola. 2015. Hyväksytyt henkilöllisyystodistukset. Saatavilla www-muodossa: <https://www.op.fi/op/usein-kysyttya/usein-kysyttya/verkkopalveluiden-kaytto/hyvaksytyt-henkilollisyystodistukset---mitka-henkilollisyystodistukset-hyvaksytaan-todistamaan-henkilollisyys?cid=151741298&srcpl=3>. Viitattu 26.10.2015.

POP Pankki. 2014. Verkkopankkien ja verkkopankkitunnuksilla käytettävien palveluiden yleiset ehdot. Saatavilla www-muodossa: https://www.poppankki.fi/c/document_library/get_file?uuid=3440ddcf-099e-460b-b122-491c3aa8c48c&groupId=10304. Viitattu 31.1.2016.

Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto. 1999. Vahinko- ja henkivakuutusyhtiöiden henkilötietojen käsittelyä koskevat käytäntösäännöt. Saatavilla www-muodossa: https://www.fkl.fi/materiaalipankki/ohjeet/Dokumentit/Vahinko_ja_henkiyhtioiden_kaytannaesaannot.pdf. Viitattu 4.11.2013.

Tietosuojavaltuutettu. 2014. Henkilörekisteriin tallennettujen tietojen tarkistaminen. Saatavilla www-muodossa: http://www.tietosuoja.fi/material/attachments/tietosuojavaltuutettu/tietosuojavaltuutetun-toimisto/oppaat/6JfnpAyPv/Henkilorekisteriin_talletettujen_tietojen_tarkastaminen.pdf. Viitattu 26.10.2015.

Tilastokeskus. 2015. Väestön tieto- ja viestintekniikan käyttö 2015. Saatavilla www-muodossa: http://www.stat.fi/til/sutivi/2015/sutivi_2015_2015-11-26_fi.pdf. Viitattu 4.2.2016.

Viestintävirasto. 2015. Sähköpostin tietoturva. Saatavilla www-muodossa:

<https://www.viestintavirasto.fi/kyberturvallisuus/palveluidenturvallinenkaytto/sahkoposti.html>. Viitattu 28.1.2016.

Väestörekisterikeskus. 2013. Kansalaisvarmenne. Saatavilla www-muodossa:

<http://www.vrk.fi/default.aspx?id=815>. Viitattu 28.1.2016.

Muu virallisaineisto

Hallituksen esitykset

Hallituksen esitys Eduskunnalle henkilötietolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi HE 96/1998

Hallituksen esitys Eduskunnalle henkilörekisterilaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi HE 49/1986

Hallituksen esitys Eduskunnalle holhouslainsäädännön uudistamiseksi HE 146/1998

Hallituksen esitys Eduskunnalle luotto- ja rahoituslaitoksia ja niiden toimintaa koskevaksi lain-säädännöksi HE 295/1992

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vahvasta sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisistä allekirjoituksista annetun lain muuttamisesta HE 272/2014

Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta HE 309/1993

Sopimukset

Amsterdamin sopimus 97/C340/01

Euroopan ihmisoikeussopimus

Euroopan hiili- ja teräsyhteisön perustamissopimus

Euroopan talousyhteisön ja atomienergiayhteisön perustamissopimukset

Euroopan Unionin perusoikeuskirja 2000/C364/01

Euroopan unionista tehty sopimus ja Euroopan unionin toiminnasta tehty sopimus 2012/C326/01

Lissabonin sopimus 2007/C306/01

Maastrichtin sopimus 92/C191/01

Nizzan sopimus 2001/C80/01

Direktiivit

Direktiivi yksilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä ja näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta (tietosuojadirektiivi) 95/46/EY

Päätökset

Eduskunnan apulaisoikeuskansleri 6.3.2009, d nro OKV/886/1/2007

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin 17.7.2008, I. v. Finland

Eduskunnan oikeusasiamies 21.4.2011, d nro 1823/4/10

Eduskunnan oikeusasiamies 13.4.2010, d nro 3356/04/08

Eduskunnan oikeusasiamies 4.8.2008, d nro 161/4/07

KHO 27.2.2007 1771 ja 1861/2/05

KHO 23.4.2001 2798/1/00

KKO 1999:127

Tietosuoja-lautakunta 14.12.2009, 4/2009

Tietosuoja-lautakunta 23.8.1999, 16/99

Tietosuoja-valtuutetun kannanotto 18.1.2001, d nro 36/523/2001

Tietosuoja-valtuutetun päätös, 1164/41/2005

Tietosuoja-valtuutetun päätös, 333/523/2006

9 Liitteet

Liite 1 Kyselylomake

1. Onko yhtiönne tehnyt ohjeistuksen henkilökunnalle henkilötietojen tarkastuspyyntöjen käsittelyä varten?
- a) kyllä, kirjallinen ohjeistus _____
 - b) kyllä, suullinen ohjeistus _____
 - c) ei ohjeistusta _____
 - d) muu, mitä?

2. Millä tavoin varmistatte henkietietojen tarkastusoikeutta käyttävän oikeustoimikelpoisen asiakkaan henkilöllisyyden

- a) kun tarkastuspyyntö esitetään kirjallisesti postin välityksellä?

- b) kun asiakas esittää tarkastuspyynnön henkilökohtaisesti konttorissanne?

- c) kun tarkastuspyyntö tulee teille sähköpostilla?

- d) kun tarkastuspyyntö lähetetään teille sähköisen palvelunne kautta?

e) toinen henkilö esittää tarkastuspyynnön asiakkaan puolesta yksilöidyn valtakirjan perusteella?

f) muulla tavoin? minkälaisia muita tapoja on ollut?

3. Miten varmistatte ala-ikäisen asiakkaan henkilöllisyyden henkilötietojen tarkastuspyynnön yhteydessä?

4. Miten toimitatte vastauksen tarkastuspyynnön tehneelle asiakkaalle? Miksi olette valinneet juuri tämän toimintatavan?

5. Muita huomioita henkilötietojen tarkastuspyynnön tekemisestä yhtiöllenne?

